

جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، شماره ۱۸، بهار ۱۳۹۵

وصول مقاله : ۱۳۹۴/۲/۵

تأیید نهایی : ۱۳۹۴/۱۰/۲

صفحات : ۲۱۴ - ۱۸۷

تحلیلی بر رشد سریع شهرنشینی و کیفیت زندگی در کلانشهر اهواز

دکتر ناهید سجادیان^۱، دکتر مرتضی نعمتی^۲، صفیه دامن باغ^۳، علی شجاعیان^۴

چکیده

رشد جمعیت و افزایش مهاجرت به اهواز (به دنبال اجرای سیاست اصلاحات ارضی، افزایش قیمت نفت و سرازیر شدن دلارهای نفتی به اهواز به عنوان مرکز استان، گسترش روز افزون صنایع گوناگون، افزایش اهمیت سیاسی و اداری این شهر، جنگ تحمیلی و...)، باعث رشد سریع شهرنشینی در اهواز گردید. رشد سریع شهرنشینی در اهواز، مسائل و مشکلاتی را در رابطه با کیفیت زندگی به وجود آورده است. در این راستا، پژوهش حاضر با هدف تحلیل شاخص‌های منتخب کیفیت زندگی در شهر اهواز و به صورت موردی در سطح محلات کیانپارس، گلستان و عامری صورت گرفته است. این پژوهش از نوع نظری-کاربردی و از لحاظ روش مطالعه، توصیفی-تحلیلی است. داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز برای انجام این پژوهش به دو روش کتابخانه‌ای و پیمایشی جمع‌آوری گردید. در ادامه نیز با استفاده از نرم افزارهای SPSS و EXCEL، داده‌ها و اطلاعات به دست آمده، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. یافته‌های پژوهش در دو سطح کیفی و کمی حاصل شد. یافته‌های کیفی نشان می‌دهد، پیدایش و گسترش حجم بالای مناطق حاشیه‌نشین (حدود ۴۰ درصد وسعت شهر اهواز)، نابرابری و عدم تعادل در تخصیص امکانات و سرانه‌های شهری و گسترش مشکلات زیست محیطی از مهم‌ترین پیامدهای رشد سریع شهرنشینی در کیفیت زندگی شهر اهواز بوده است. بر اساس یافته‌های کمی نیز از لحاظ رضایتمندی و سطح کیفیت زندگی، از نظر شاخص‌های منتخب اشتغال، درآمد، حمل و نقل، مسکن، آموزش، بهداشت و سلامت، امنیت، اوقات فراغت، وابستگی و تعلق به محله و ICT، محله کیانپارس با بالاترین سطح کیفیت زندگی به عنوان محله برتر، محله گلستان به عنوان محله متوسط و محله عامری نیز به عنوان محله دارای پایین‌ترین سطح رضایتمندی و کیفیت زندگی مشخص شدند. بر اساس نتایج به دست آمده می‌توان گفت شهرنشینی سریع و لجام گسیخته در این شهر، بسیاری از فرصت‌ها را برای ارتقاء کیفیت زندگی به شدت محدود و در محیط‌های مختلف شهری ناموزون و نامتعادل نموده است. بر اساس یافته‌های تحقیق، راهکارهای مناسب نیز ارائه گردیده است. کلید واژگان: کیفیت زندگی شهری، رشد سریع شهرنشینی، شاخص‌های منتخب، اهواز.

nsajadian@yahoo.com

nematigeo@gmail.com

safiyeh_damanbagh@yahoo.com

shojaian@scu.ac.ir

۱- دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز

۲- استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز

۳- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز (نویسنده مسؤل)

۴- عضو هیأت علمی گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز

مقدمه

دغدغه انسان برای دستیابی به فرم خوب شهری را می‌توان هم زمان با شکل‌گیری اولین شهرها دانست و درگیری برای بهبود زندگی شهری را همسن تاریخ شهرنشینی تخمین زد. امروزه رشد شهرنشینی و تمایل جمعیت‌های انسانی به محیط‌های شهری، مفهوم کیفیت زندگی شهری را به یک موضوع با اهمیت تبدیل کرده است. چرا که بر اساس برآوردهای سازمان ملل متحد تقریباً ۵۰٪ از جمعیت جهان در سال ۲۰۰۵ در شهرها زندگی می‌کردند. به طوری که محیط شهری به سکونتگاه اصلی برای مردم جهان تبدیل شد و کیفیت محیط سکونت در شهرها به یک موضوع مهم برای ساکنان شهری و همچنین برنامه‌ریزان و مسئولان شهری و محققین تبدیل شد (Tu & Lin, 2008: 157). رشد شهری در قرن بیستم سهم جمعیت شهرنشین را به شدت افزایش داد و شهرنشینی را به شیوه غالب زندگی تبدیل کرد. در حقیقت رشد شهر و شهرنشینی بارزترین ویژگی تحولات اجتماعی-اقتصادی در دوره‌های اخیر است. در حال حاضر نیز بیش از نیمی از جمعیت جهان در نواحی شهری زندگی می‌کنند و تا سال ۲۰۲۰ این رقم به حدود ۶۰ درصد می‌رسد. با وجود فواید زیاد شهرنشینی، بسیاری از سیاست‌گذاران در کشورهای مختلف روند فزاینده شهرنشینی را زنگ خطری می‌دانند. در بسیاری از نواحی شهری به ویژه نواحی شهری کشورهای در حال توسعه بیکاری و مسائل اجتماعی در حال افزایش است، شرایط محیطی و سلامت در حال زوال هستند، نابرابری در دسترسی به درآمد و خدمات عمومی در حال رشد است و شواهد فقر، آسیب‌پذیری و ناامیدی به طور فزاینده‌ای در میان مردم نواحی شهری قابل مشاهده است (خادم‌الحسینی و همکاران، ۱۳۸۹: ۴۶).

اگر چه شهر و شهرنشینی خود یکی از مهم‌ترین شاخص‌های رفاه و توسعه اجتماعی و اقتصادی محسوب می‌شود، رشد شتابان آن می‌تواند سرانه برخورداری از بسیاری از امکانات اجتماعی و اقتصادی را کاهش دهد و از این طریق پیامدهای آن به صورت

کاهش سطح کیفیت زندگی در عرصه‌های مختلف شهری نمایان شود. نواحی شهری با چالش‌های مهمی در زمینه‌های تخریب فیزیکی و محیطی، محرومیت اجتماعی، ناامنی، بیکاری، کمبود مسکن و ترافیک و غیره روبرو هستند که این مشکلات کیفیت زندگی شهری را به شدت کاهش می‌دهند (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۸۸). در حقیقت، همگام با افزایش جمعیت، شهرنشینی و تمرکز صنایع، سرمایه‌ها، امکانات و خدمات شهری رشد کرده و شهرهای بزرگ به کلان شهرهای کنونی تبدیل شدند و مشکلات دشوار و پیچیده‌ای پدید آمد (ربانی خوراسگانی و کیانپور، ۱۳۸۶: ۶۸). در واقع رشد شتابان شهرنشینی و ظهور کلانشهرها عواقب و پیامدهای متفاوتی به دنبال داشته و یا آسیب‌های اقتصادی، آسیب‌های زیست محیطی، نارسایی‌های خدماتی و بالاخره آسیب‌های اجتماعی در حوزه‌های شهری، از جمله پیامدهای شهرنشینی شتابان به شمار می‌رود (علی‌اکبری، ۱۳۸۳: ۵۰). علاوه بر این، توسعه روز افزون جامعه شهری، متأثر از رشد بی‌رویه جمعیت و مهاجرت، به ساخت و سازهای بدون برنامه‌ریزی و گسترش مهارنشده شهرها منجر شده و تغییرات زیادی در ساخت فضایی آن‌ها به وجود آورده است که لزوم هدایت آگاهانه و طراحی فضای زیست مناسب برای شهرها را به دنبال داشته است (حسین‌زاده دلیر و همکاران، ۱۳۸۸: ۱). شهرنشینی در کشور ما نیز دارای چند ویژگی عمده مانند: رشد شتابان، توزیع بسیار نامتوازن، تمرکزگرایانه، برون‌زا و در ارتباط مستقیم با فروپاشی اقتصاد کشاورزی روستایی، گسترش اقتصاد دلالی و رونق صادرات نفت در چند دهه اخیر بوده است (نقدی، ۱۳۸۱: ۳۲۱). در واقع تحول شهرنشینی در ایران متأثر از الگوی درون‌زای توسعه و ترقی اقتصادی کشور نبوده است و طبیعی است که این مدل مشکلات بسیاری را برای شهرهای ایران به همراه داشته است. شهر اهواز نیز از این مورد جدا نیست. این شهر به عنوان یکی از شهرهای استان خوزستان در دهه‌های اخیر دارای نرخ رشد جمعیتی بالایی بوده

میزان رضایتمندی و سرزندگی و رفاه شهروندان این شهر را تحت تأثیر قرار داده است. با توجه به چالش مطرح شده در شهر اهواز، در پژوهش حاضر ارزشیابی کیفیت زندگی شهری ابتدا در کلیت شهر اهواز و سپس بر اساس شاخص‌های منتخب در سطح محلات سه‌گانه کیانپارس، گلستان و عامری مورد مطالعه قرار گرفته است و در پی آنست تا مشخص نماید: (۱) آیا رشد سریع شهرنشینی بر وضعیت شاخص‌های کیفیت زندگی در شهر اهواز تأثیرگذار بوده است؟ (۲) سطح رضایتمندی و اهمیت شاخص‌های منتخب کیفیت زندگی شهری از نظر شهروندان در محلات مورد مطالعه در شهر اهواز چگونه است؟

پیشینه پژوهش

- لی و ونگ^۱ (۲۰۰۷)، با استفاده از شاخص‌های عینی به مطالعه کیفیت زندگی در شهر ایندیاناپولیس پرداختند. هدف اصلی این مطالعه ارائه روشی برای تلفیق داده‌های سرشماری و سنجش از دور در درون چارچوب GIS برای ارزیابی کیفیت زندگی در شهر ایندیاناپولیس بود.

- لی^۲ (۲۰۰۸)، با استفاده از شاخص‌های ذهنی به ارزیابی کیفیت زندگی در شهر تایپه در تایوان پرداخته است. نتایج این مطالعه نشان داد که وضعیت اجتماع، تعلقات محلی و رضایت از محله بیشترین تأثیر را بر رضایت از کیفیت زندگی دارند.

- داس^۳ (۲۰۰۸)، چارچوب مفهومی برای سنجش کیفیت زندگی شهر گواهایتی پیشنهاد کرده که ارتباط بین محیط و کیفیت زندگی را نشان می‌دهد. این مدل، رویکردی پایین به بالا را پیشنهاد می‌کند که در آن هر دوی شاخص‌های عینی و ذهنی برای مطالعه کیفیت کلی زندگی مورد توجه قرار دارند.

- زینال^۴ و همکاران (۲۰۱۲)، به بررسی و مطالعه رابطه بین وضعیت مسکن و کیفیت زندگی مناطق

است، به طوری که جمعیت آن از ۱۲۰۰۸۹ نفر در سال ۱۳۳۵ به ۱۰۶۴۱۷۷ نفر در سال ۱۳۹۰ رسیده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰). میزان افزایش جمعیت در فاصله سال‌های ۱۳۳۵-۱۳۹۰ در این شهر بیش از ۸ برابر است. در توضیح چنین وضعیتی در طول این چند دوره در اهواز می‌توان گفت، تأثیرات بهبود وضعیت بهداشتی و درمانی و در نتیجه کاهش مرگ و میر، بر هم خوردن تعادل مناسبات و روابط شهر و روستا، حاصل سیاست‌های کلان‌کشوری؛ از جمله: اتکای عمده دولت وقت به صادرات نفت، اجرای اصلاحات ارضی و انزوای بخش کشاورزی و راه اندازی فاز به فاز صنایع در اهواز در راستای استراتژی صنعتی شدن، این شهر را در وضعیت جاذبه و روستاها و شهرهای دیگر را در شرایط دافعه جمعیتی قرار داد. در واقع می‌توان گفت سیر افزایش جمعیت شهری در اهواز بر پایه چنین عوامل و ناهنجاری‌های ساختاری شکل گرفته است. به گونه‌ای که به دنبال اجرای سیاست اصلاحات ارضی، افزایش قیمت نفت و سرازیر شدن دلارهای نفتی به کانون‌های شهری استان بویژه اهواز، روند مهاجرت از روستا به شهر شدت یافته و این امر پیامدهای گوناگونی را برای متروپل منطقه‌ای اهواز داشته است.

به طوری که شهر کنونی اهواز به مرور با افزایش جمعیت و به دلیل عدم توزیع متناسب آن در ارتباط با توسعه و رشد کالبدی، به صورتی پراکنده و گسسته شکل گرفت و عدم انسجام در توسعه کالبدی، به پیدایش محلات برنامه‌ریزی نشده و سیمایی افسرده چون محلات حصیرآباد، کوی طاهر و آل صافی و ... انجامیده است. رشد صنایع و سازمان‌ها در شهر اهواز در حواشی شهر همچون صنایع فولاد، صنعت نفت و ارتش و ساخت مجتمع‌های مسکونی و اداری توسط واحدهای یاد شده در طی زمان، به نابسامانی و گسستگی کالبد فیزیکی شهر انجامیده است. بر این اساس می‌توان گفت، اکنون شهر اهواز به عنوان هفتمین کلانشهر کشور با معضلات و مشکلات بسیاری در رابطه با کیفیت زندگی شهری روبروست. این امر

1. Li & Wang

2. Lee

3. Das

4. Zainal

یافت آباد تهران پرداختند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان داد که در منطقه مورد مطالعه زمینه‌های محیطی، اقتصادی و اجتماعی از دید جامعه نمونه، مطلوب نبوده و تنها وضعیت حمل و نقل و ارتباطات در حد متوسطی ارزیابی شده است.

مبانی نظری

- مدل ریم^۱ عناصر اساسی کیفیت زندگی شهری از جمله مدل‌های مطرح در رابطه با سنجش رضایتمندی و کیفیت زندگی، می‌توان به مدل تجربی گونزالز^۲ اشاره کرد که در آن سطح رضایتمندی افراد را بر اساس محیطشان مورد بررسی قرار داده است. به طور کلی بخش قابل توجهی از رضایتمندی شهروندان در ارتباط با محیطی است که در آن زندگی می‌کنند (Keles, 2012: 24). بر این اساس، ریم در سال ۲۰۰۰ مدلی را به عنوان عناصر اصلی کیفیت زندگی، سلامتی و محیط زندگی مطابق شکل (۱) ارائه کرده است. در این مدل سلامتی و سرزندگی به موازات هم و به عنوان دو بُعد اصلی کیفیت زندگی شهری در نظر گرفته شده است. در این مدل، ترکیبی از ابعاد اندازه‌گیری شدنی و فضایی و فیزیکی و اجتماعی از محیط و درک صحیح از آن‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد. این درک فقط مرتبط با ویژگی‌های عینی از محیط نیست؛ بلکه جنبه‌های شخصی و زمینه‌ای را نیز در بر می‌گیرد. در این مدل نمی‌توان به طور صحیح مشخص کرد که چگونه عناصر مختلف با هم مرتبط‌اند؛ بلکه لایه‌هایی از موضوعات مختلف را که با هم مرتبط هستند، را نشان می‌دهد.

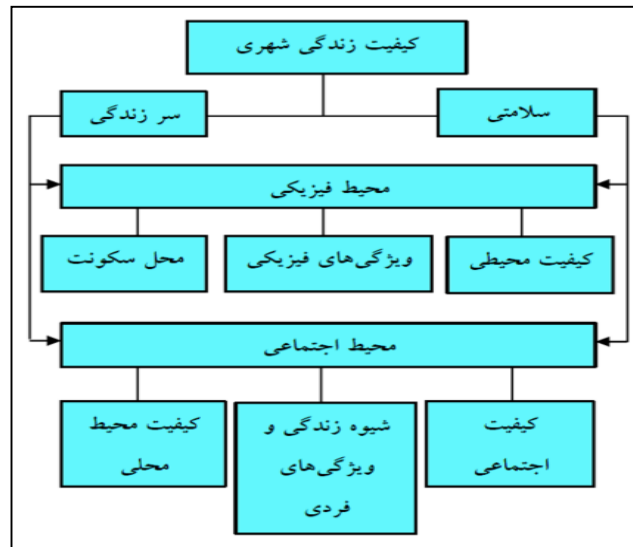
شهری فقیرنشین مالزی پرداختند. نتایج تحقیق آن‌ها رابطه مثبت و معناداری بین وضعیت مسکن و کیفیت زندگی را نشان می‌دهد. همچنین وضعیت مسکن را به عنوان یک شاخص اقتصادی-اجتماعی نشان دهنده فقر شهری در نظر می‌گیرد.

- آسایش (۱۳۸۰)، با استفاده از گزارش کمیته بحران جمعیت سازمان ملل، شاخص‌های مورد نظر این کمیته را در بررسی و رتبه‌بندی کیفیت زندگی شهری یکصد شهر بزرگ جهان به کار گرفته است که شهر تهران در طبقه‌بندی نهایی این گزارش از ۴ دسته شهرهای عالی، خوب، متوسط و پایین، در میان شهرهای پایین (شهرهایی که از ۱۰۰ امتیاز کمتر از ۴۵ امتیاز داشتند) قرار گرفته و رتبه ۸۲ را کسب کرده است.

- علی اکبری (۱۳۸۳)، در مطالعه‌ای تأثیرات رشد شهرنشینی چند دهه اخیر بر کاهش سرانه‌های برخورداری جامعه شهری ایران را بررسی کرده است. وی ضمن بررسی جنبه‌های آسیب‌شناسی مرتبط با رشد شتابان شهرنشینی در ایران، این پدیده را عامل اصلی کاهش سرانه برخورداری از امکانات و خدمات اجتماعی و در نتیجه افت کیفیت زندگی در کشور می‌داند.

- جاجرمی و کلتی (۱۳۸۵)، شاخص‌های کیفیت زندگی را از نظر شهروندان در شهر گنبد قابوس، با محوریت شاخص‌های خدماتی (خدمات شهری) ارزیابی کرده‌اند. بر اساس نتایج این مطالعه دسترسی به امکانات و خدمات شهری در مناطق مختلف شهر نسبتاً مناسب است؛ اما مشکلات شهری در اکثر مناطق در سطح قابل توجه و بالایی قرار دارد.

- رضوانی و همکاران (۱۳۸۸)، به صورت موردی در شهر نورآباد لرستان به مطالعه این موضوع پرداخته‌اند. نتایج به دست آمده نشان داد که در مجموع همبستگی بین ابعاد عینی و ذهنی کیفیت زندگی بالا نیست. - قالیباف و همکاران (۱۳۹۰)، طی مقاله‌ای بر اساس ابعاد اقتصادی، محیطی، اجتماعی و ارتباطات و حمل و نقل به بررسی موضوع کیفیت زندگی شهری در محله

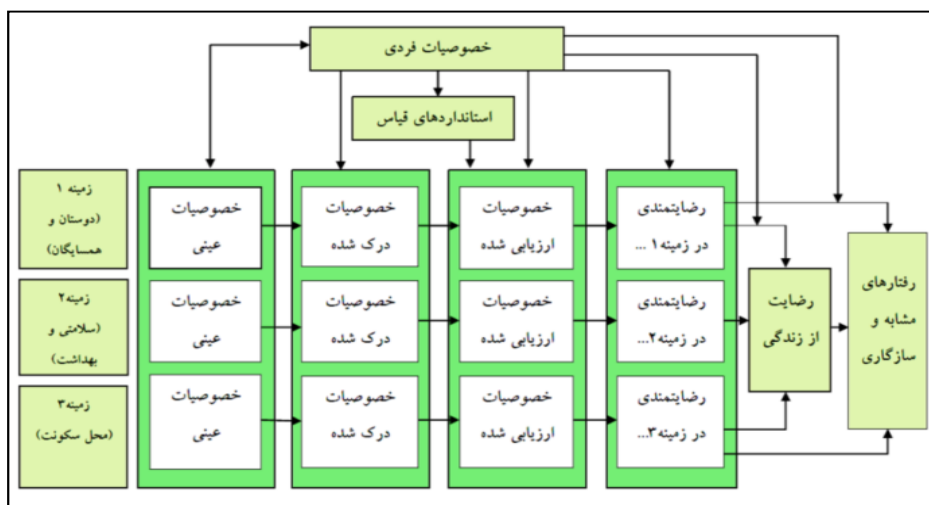

شکل ۱: عناصر اساسی کیفیت زندگی شهری
منبع: (Kamp et al, 2003:12-15)

مدل رضایتمندی و کیفیت زندگی

کمپبل^۱ و همکاران رضایت از زندگی را به عنوان مجموعه رضایت از حوزه های مختلف محیطی می دانند. این رضایت حاصل فرآیند ارزشیابی، ادراک و رفتارهای تقلیدی است. مدل پیشنهادی آنها در طی دهه ۱۹۷۶ (رایج شد و بر اساس یک ساختار سلسله مراتبی و یک تمایز ویژه بین ویژگی های عینی و ذهنی است. این مدل بر این نکته تأکید دارد که زمینه، نحوه ارزیابی شرایط و مشخصات افراد در کیفیت زندگی مؤثر است. در این مدل منظور از زمینه همان شرایط

عینی یا وضع موجود محیط زندگی شهروندان است. بر اساس ابعاد رضایتمندی، کمپبل و همکاران نشان می دهند که رضایتمندی انعکاس نوع ارزیابی و درک مردم ساکن در هر مقیاس جغرافیایی است که این مسأله نیز تحت تأثیر شرایط عینی محیط است؛ مثلاً سطح رضایت فرد در محیط کار با نوع ارزیابی و درک او از سطح دستمزد، ارتباط با همکاران، میزان استقلال و غیره در ارتباط است. مدل مورد نظر در شکل شماره (۲) ارائه شده است.

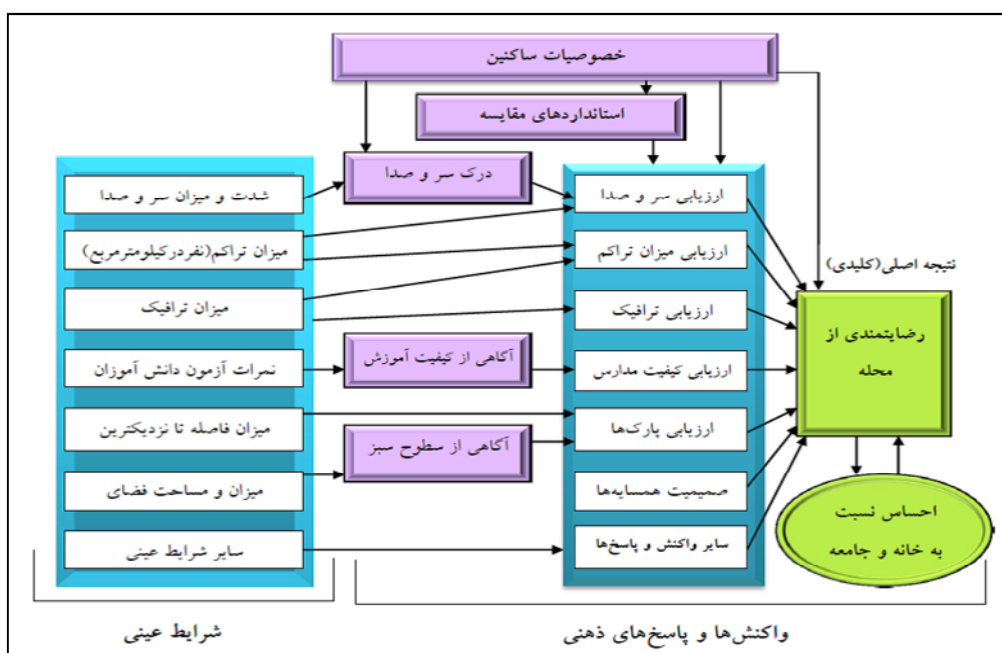

شکل ۲: مدل کمپبل و همکاران بر اساس رابطه بین حوزه های مختلف رضایتمندی از زندگی
منبع (Lee,2008:1209)

مدل ارتباط بین شرایط عینی، ذهنی و رضایتمندی محله‌ای

مدلی است که در آن ابعاد گوناگون رضایتمندی شامل رضایتمندی مکانی (شهر، جامعه و محله) مورد توجه قرار گرفته است. این مدل توسط مارانز (۲۰۰۳) ارائه شده است. وی در این مدل سعی در نمایش ارتباط بین شرایط عینی محیط و پاسخ‌های ذهنی شهروندان

به آنها دارد. همان طور که وی بیان می‌کند، میزان رضایتمندی شهروندان از شرایط عینی و محیطی نقش مهمی در تعیین کیفیت زندگی و رضایتمندی افراد دارد. در این مدل کیفیت زندگی و رضایتمندی در سطح خرد محله‌ای مورد توجه قرار گرفته است. مدل مورد نظر مطابق شکل (۳) است.

شکل ۳: مدل ارتباط بین شرایط عینی، پاسخ‌های ذهنی و رضایتمندی محله‌ای
منبع: (Marans, 2012: 15)

فکری متعددی است که در جدول (۱) به برخی از مهم‌ترین آنها اشاره شده است.

علاوه بر این می‌توان گفت کیفیت زندگی در جایگاه و مفهوم کنونی آن برآیند تحولات، نظریه‌ها و جریان‌های

جدول ۱: خلاصه دیدگاه‌های مطرح شده در رابطه با کیفیت زندگی

نام دیدگاه	نظریه پرداز	خلاصه نظریه
رفاه و عدالت اجتماعی	دیوید اسمیت	تأکید بر شاخص‌های بهداشت، مسکن، خدمات عمومی، شادمانی خانوادگی، تعلیم و تربیت، فرصت‌های اشتغال، امید به زندگی، مصرف سرانه پروتئین و...
	دیوید هاروی	۱- تأمین حداقل نیازها مانند خوراک، مسکن، خدمات بهداشتی، تحصیلات، خدمات اجتماعی، محیط زیست، تأسیسات تفریحی، دلبذیری محله و وسایل حمل و نقل ۲- کمک به مصالح عمومی و تخصیص عادلانه منابع و سرانه‌ها
دیدگاه روان‌شناسی و کیفیت زندگی	مازلو	۱- تأکید بر نیازهای اساسی انسانی مانند امنیت، روابط اجتماعی و تعلق، نیازهای جسمانی، احترام و خود شکوفایی به منظور ارتقا احساس بهزیستی
	لئونارد	وجود یا عدم فشارهای روانی زندگی شهری مانند رانندگی در ترافیک سنگین روزانه، فشار کار و کمبود وقت و... تأثیر بسزایی در تعیین احساس بهزیستی شهروندان دارد. در تعیین رضایت از زندگی در اجتماع بر ابعاد اجتماعی مانند مشارکت در اجتماع،

التزام به اجتماع، مناسب بودن محل سکونت برای زندگی، رضایت از خدمات و تسهیلات زندگی تأکید می‌کند.	گودی	
عوامل اقتصادی مانند شغل ایده آل و درآمد کافی (رضایت از شغل و درآمد) از مهم-ترین عوامل مؤثر بر رضایت فرد از زندگی در اجتماع هستند.	براون	دیدگاه اقتصادی کیفیت زندگی
تأکید بر حقوق شهروندی شامل حقوق سیاسی (مثل حق رأی دادن و...)، حقوق مدنی (مثل مشارکت و...) و حقوق اجتماعی (مثل حق اشتغال، درمان، آموزش و...)	تی. اچ. مارشال	
تأکید بر فضیلت مدنی، مردم سالاری، همبستگی و مشارکت اجتماعی، برخورداری از حمایت اجتماعی و حق تعیین سرنوشت خود	دورکیم	
ویژگی‌های پایگاهی مانند تحصیلات و... می‌تواند به عنوان عاملی در تفکیک پایگاه و منزلت نقشی افراد عمل کند؛ بنابراین، افرادی که از پایگاه بالایی برخوردار باشند، اغلب احساس رضایت دارند و دارای کیفیت زندگی بالاتری نسبت به سایر افراد هستند؛ اما افرادی که دارای پایگاه پایینی باشند، احساسات منفی و ناکامی را تجربه می‌کنند.	-	نظریه ویژگی‌های پایگاهی
طبق این دیدگاه نحوه ارزیابی شخص از محیط سکونت خود بر اساس ارتباط بین شخص (ویژگی‌های شخصی مانند وضعیت اجتماعی - اقتصادی، سن و...) و محیط (ارزش‌های موجود در محیط و...) توصیف می‌شود.	-	رویکرد روان‌شناختی - ادراکی
این نظریه به طور خلاصه بر این اصل استوار است که از میان امکانات و گزینه‌های مختلفی که در هر زمینه‌ای در برابر ما وجود دارد، باید آن امکاناتی را برگزینیم که بیش‌ترین رفاه و کیفیت زندگی را برای بیش‌ترین تعداد افراد جامعه ایجاد کند.	جرمی بنتام و جان استوارت میل	رویکرد مطلوبیت‌گرایی
ارزش‌های عام، ارزش‌هایی هستند که موجب بهبود کیفیت زندگی هر انسانی می‌شوند، برخی از این نیازها شامل: ۱- حداقل سطح تغذیه، بهداشت، سرپناه و امنیت ۲- سواد ۳- سطح معینی از عزت نفس، خود مختاری و آزادی اراده ۴- آزادی منفی ۵- شناخت ۶- روابط مناسب با دیگران و مشارکت در زندگی اجتماعی ۷- موفقیت و مهارت.	قزلباش	رویکرد ارزش‌های عام
ایده اصلی این رویکرد عبارت است از اینکه بهزیستی انسان هدف اصلی توسعه است و انسان‌ها منبع اصلی توسعه به شمار می‌آیند. هدف عمده توسعه ایجاد محیطی مناسب برای مردم به منظور برخورداری از یک زندگی طولانی‌خلاقانه توأم با سلامتی و سرزندگی است.	-	رویکرد توسعه انسانی
در سطح اجتماعی دو عنصر اصلی کیفیت زندگی را همبستگی اجتماعی و پایداری می‌دانند.	برگراشمیت و نول	رویکرد کیفیت زندگی فراگیر
بر اساس دیدگاه سیستمی، هر فضای جغرافیایی، هر چشم‌انداز جغرافیایی و محیط ساخته شده (از جمله شهر) یک سیستم مکانی-فضایی است که تحت تأثیر و هم‌پیوندی عوامل و عناصر مختلف سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و طبیعی در سطوح محلی، ناحیه‌ای و جهانی شکل گرفته است و شکوفایی، رکود و توقف اقتصادی، توسعه اجتماعی و کیفیت زندگی مردم (شهرها) با اوضاع مذکور ارتباط می‌یابد. تحلیل یا علی‌نگری جغرافیایی با مورد پرسش قرار دادن موضوعات مربوط به کجایی، چگونگی و چرایی به بررسی پدیده‌ها می‌پردازد.	-	رویکرد جغرافیایی و کیفیت زندگی

منبع: مطالعات نگارندگان

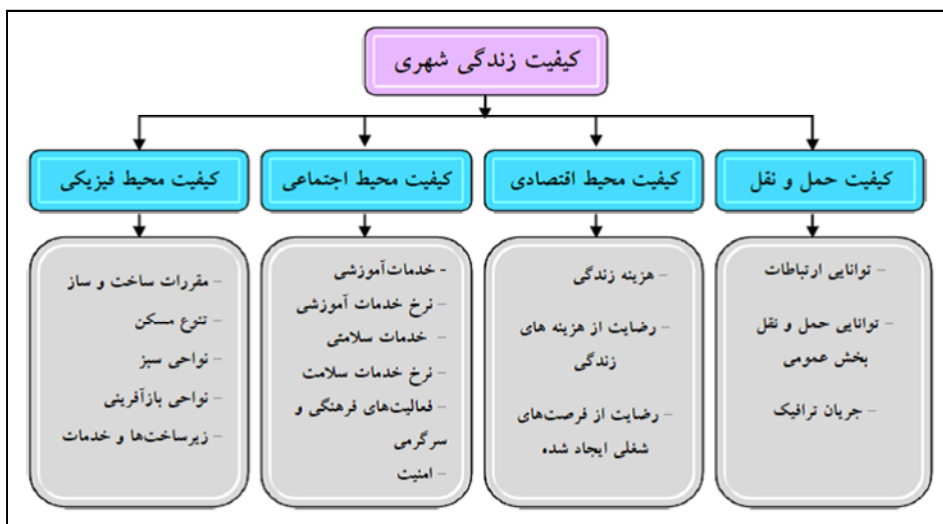
- ابعاد و شاخص‌های کیفیت زندگی شهری

کمپ و همکاران معتقدند که توافقی در ادبیات کیفیت زندگی وجود دارد که بر اساس آن مؤلفه‌های فیزیکی، اجتماعی و اقتصادی، اساس اجتماع محلی را تشکیل می‌دهند و این مؤلفه‌ها به طور سیستماتیک برای معرفی محتوای مفاهیم قابلیت زیست‌پذیری، پایداری و کیفیت زندگی استفاده شده‌اند (Kamp et al, 2003:8).

همچنین شافر و همکاران نیز اظهار داشته‌اند که شیوه مناسب برای بیان رابطه بین این مؤلفه‌ها از طریق اکوسیستم است؛ یعنی جایی که ارگانیزم‌ها با یکدیگر در تعامل هستند (Shafer et al, 2000:165). در اینجا اکوسیستم انسانی شامل دو عامل زیست- فیزیکی و اجتماعی از قبیل فرد، اجتماع، خانواده، نهادهای اجتماعی، نظم اجتماعی، فرهنگ، محیط طبیعی و

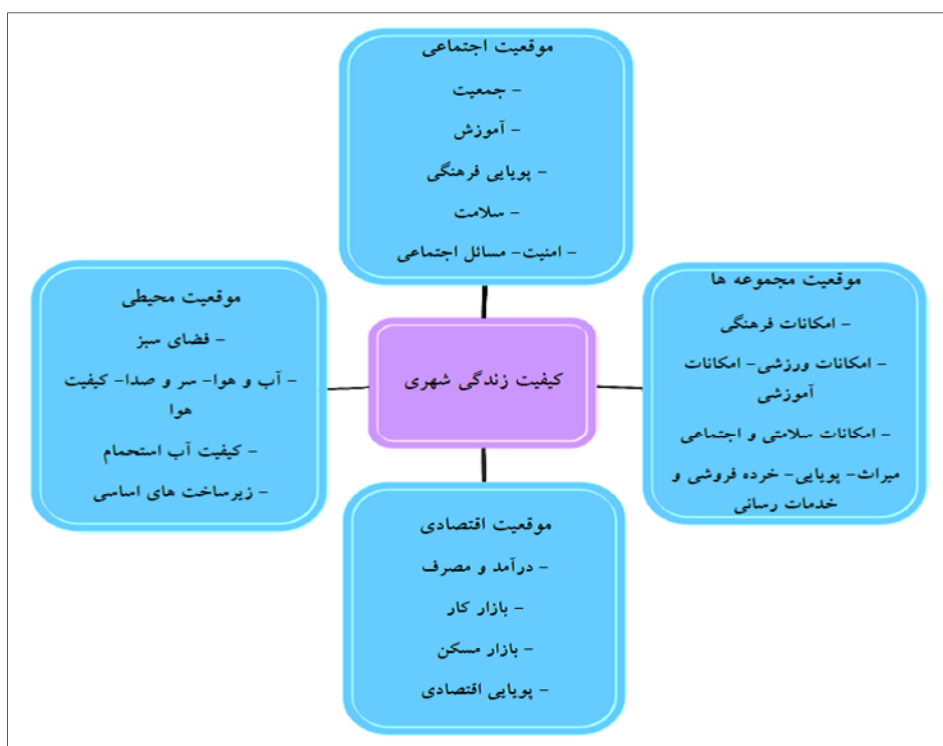
(Rinner,2007:912) و تالن و شاه (Talen & Shah,2007:595) نیز اظهار داشته‌اند که محیط فیزیکی، اجتماعی و اقتصادی هسته اصلی مطالعه کیفیت زندگی را شکل می‌دهند. در شکل‌های شماره (۴) و (۵) ابعاد مختلف کیفیت زندگی شهری بر اساس مطالعات مختلف نشان داده شده است.

مصنوع است. کاماگنی و همکاران نیز به ابعاد فیزیکی، اقتصادی و اجتماعی کیفیت زندگی اشاره کرده‌اند و معتقدند که تعادل این مؤلفه‌ها، کیفیت زندگی را در هر لحظه از زمان تحت تأثیر قرار می‌دهد (Camagni et al,1998:105). محققان دیگری از قبیل هاردی و پینتر (Hardi & Pinter,2006:136)، رینر

شکل ۴: ابعاد مختلف مطالعه کیفیت زندگی شهری در استانبول

منبع: (Ulengin et al,2001:366)

شکل ۵: ابعاد مختلف کیفیت زندگی شهری

منبع: (Delfim & Martin ,2006:415)

شاخص‌های عینی مرتبط با واقعیات قابل مشاهده و ملموس زندگی هستند. این شاخص‌ها از داده‌های ثانویه مانند: تراکم جمعیت، نرخ جرم، میزان تحصیلات، خصوصیات خانوار و غیره حاصل می‌شود (Potter et al, 2012:782). در حالی که شاخص‌های ذهنی بر روی رضایت از درآمد و رضایت از مسکن تأکید می‌کنند (Veenhoven, 2007:216). جدول شماره (۲) مجموعه‌ای از شاخص‌هایی را که در پژوهش‌های مختلف در زمینه کیفیت زندگی شهری، به عنوان جنبه‌های کیفیت زندگی شهری توسط پژوهشگران انتخاب شده است، نشان می‌دهد.

اصولاً کیفیت زندگی یک مفهوم پیچیده و چند بُعدی در رابطه با شرایط و وضعیت جمعیت، در یک مقیاس جغرافیایی خاص (روستا، شهر و کشور) است که هم متکی به شاخص‌های ذهنی^۱ یا کیفی و هم متکی به شاخص‌های عینی^۲ و کمی است (کوکبی و همکاران، ۲۰۰۴:۴۶)؛ بنابراین، کیفیت زندگی شهری معمولاً هم توسط شاخص‌های ذهنی و با استفاده از پیمایش‌هایی در جهت جمع‌آوری ادراکات ذهنی و ارزیابی میزان رضایت شهروندان از زندگی شهری و هم توسط شاخص‌های عینی و با استفاده از داده‌های ثانویه و وزن‌دهی مربوط به هر شاخص در محیط شهری انجام می‌پذیرد (McCrea et al, 2006:2). در واقع

جدول ۲: شاخص‌های کیفیت زندگی شهری در پژوهش‌های مختلف

منبع	شاخص‌ها و معیارهای مورد نظر
(Quality of life in new zeland's cities, 2003:5)	جمعیت (سن، خانوار و ...)، آموزش (آموزش‌های همگانی، تحصیلات و ...)، استانداردهای اقتصادی (اشتغال، درآمد و ...)، مسکن (هزینه مسکن، تهیه مسکن و ...)، بهداشت (امید به زندگی، سلامت روانی و ...)، محیط طبیعی (کیفیت هوا و ...)، محیط فیزیکی (فضای سبز، حمل و نقل و ...)، امنیت (امنیت کودکان، جرائم و ...)، ارتباطات و تعاملات اجتماعی (ارتباطات الکترونیکی و ...)، حقوق مدنی (مشارکت و ...).
(Raphael & Bryant, 2004:65)	آموزش، وضعیت کار و شغل، تغذیه، امنیت، خدمات بهداشتی، مسکن، درآمد، محرومیت اجتماعی
(Vemuri, 2004:422)	محیط (فضای سبز، کیفیت آب و ...)، اقتصادی (رشد شغلی، نرخ مالیات و ...)، اجتماعی (تراکم مسکونی و ...)
(Mcmahon, 2002:181)	مدیریت زباله و پسماند، حمل و نقل، منابع آب، حفظ زمین و محیط، انرژی، مسکن، تجارت پایدار، سلامت و خشنودی، کیفیت غذا و آب، امنیت اجتماعی، وضعیت اقتصادی، اوقات فراغت و گردشگری، آموزش، فقر و محرومیت اجتماعی، توسعه و کاربری زمین
(Alcazar & Andrade, 2008:13)	درآمد خانوار، ویژگی‌های مسکن، امنیت، مراقبت‌ها و امکانات بهداشتی، آموزش، فضاهای سبز، پاکیزگی و وضعیت خیابان‌ها، ارتباطات و حمل و نقل، تفریح و سرگرمی، مشارکت عمومی، تعاملات و ارتباطات اجتماعی
(Boissieu et al, 2010:73)	بهبودی مادی، سلامت و بهداشت، آموزش، فعالیت‌های شخصی، ارتباطات و تعاملات اجتماعی، شرایط محیطی، امنیت شخصی، امنیت اقتصادی، سیاست و حکومت
(Zainal et al, 2012:834)	وضعیت بهداشت و سلامت، امنیت، وجود حمایت‌های اجتماعی، مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی
(Morais & Camanho, 2011:401)	جمعیت، جنبه‌های اجتماعی، جنبه‌های اقتصادی، مشارکت اجتماعی، آموزش و مهارت، محیط، حمل و نقل، آگاهی اجتماعی، فرهنگ، اوقات فراغت
(Cummins, 1997:9)	بهبودی مادی، سلامت و بهداشت، بهره‌وری، ارتباط با دوستان و آشنایان، امنیت، پایگاه اجتماعی، بهبودی روحی-روانی
(Leung & Lee, 2005:164)	فعالیت‌های اینترنتی، استفاده از رسانه‌های جدید، فعالیت‌های سرگرمی و اوقات فراغت، جمعیت
(Dolnicar et al, 2012:64)	شغل و بهبودی مادی، سلامت و بهداشت، دوستان و آشنایان، سرگرمی و اوقات فراغت، زندگی اجتماعی، آموزش، رضایت از محله، زندگی معنوی، امید به آینده، عزت نفس و مقبولیت، امنیت، حمل و نقل، استانداردهای زندگی
(Ferriss, 2010:xv)	بهداشت، طول عمر، تندرستی، آموزش، دسترسی به امکانات آموزشی، یادگیری، اشتغال، دسترسی به اشتغال، کیفیت زندگی کاری، کالاها و خدمات، درآمد، ثروت و دارایی، محیط فیزیکی، وضعیت مسکن، دسترسی به خدمات، ناسازگاری‌های محیطی، امنیت شخصی، در معرض خطر بودن، احساس خطر، وضعیت اجتماعی، ارتباطات اجتماعی، اوقات فراغت

منبع: مطالعات نگارندگان

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع نظری-کاربردی و از لحاظ روش مطالعه، توصیفی-تحلیلی است. داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز به دو روش کتابخانه‌ای و پیمایشی جمع‌آوری گردید. در این پژوهش، از آثار کتابخانه‌ای، آمارنامه‌ها و ... در رابطه با شهر اهواز در بخش تحلیل‌های کیفی پژوهش (تحلیل رشد سریع شهرنشینی و کیفیت زندگی در کلانشهر اهواز) استفاده شد. در روش پیمایشی نیز از ابزار پرسشنامه استفاده شده است. از آنجا که شاخص‌ها و متغیرهای این پژوهش به صورت کیفی هستند، به منظور عملیاتی کردن آن‌ها از تعدادی گویه استفاده شد. در نهایت این گویه‌ها بر اساس طیف لیکرت پنج تایی (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد) تنظیم شدند. به منظور روایی ابزار تحقیق از روش دلفی (استفاده از نظرات ۱۴ نفر از کارشناسان مرتبط با کیفیت زندگی شهری و برنامه ریزی شهری) استفاده شد. در مرحله بعد نیز پایایی آن با انجام پیش‌آزمون (تکمیل ۳۰ پرسشنامه مقدماتی به صورت تصادفی بین شهروندان و با مقدار آلفای کرونباخ ۰/۸۹) مورد تأیید قرار گرفت.

جامعه آماری پژوهش، شهروندان ساکن شهر اهواز هستند که برای تعیین نمونه پژوهش از بین آن‌ها از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای و تصادفی طبقه‌بندی شده استفاده شد. در این مرحله، ابتدا مناطق هشت‌گانه شهرداری اهواز (شکل ۷) در قالب سه دسته بزرگ، متوسط و کوچک از لحاظ جمعیتی دسته‌بندی شدند: مناطق شهری ۱، ۲ و ۸ جزء مناطق کوچک، مناطق شهری ۳، ۷ و ۵ جزء مناطق متوسط و مناطق ۴ و ۶ جزء مناطق بزرگ جمعیتی قرار گرفتند. سپس به روش تصادفی منطقه ۲ به عنوان نماینده مناطق جمعیتی کوچک شهری، منطقه ۷ به عنوان نماینده مناطق متوسط و منطقه ۴ به عنوان نماینده مناطق بزرگ جمعیتی شهر انتخاب شدند. در مرحله بعد شهروندان سه محله کیانپارس (منطقه ۲)، گلستان (منطقه ۴) و عامری (منطقه ۷) به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌بندی شده، انتخاب گردیدند. با توجه به اینکه جمعیت محلات سه‌گانه برابر با ۶۲۷۹۵ نفر است، با جایگزینی این مقدار در فرمول کوکران تعداد ۳۴۰ نفر به عنوان حجم نمونه برآورد شده است. در جدول شماره (۳) تعداد پرسشنامه‌ها متناسب با جمعیت محلات سه‌گانه مشخص شده است.

جدول ۳. تعداد پرسشنامه‌ها متناسب با جمعیت محلات مورد مطالعه

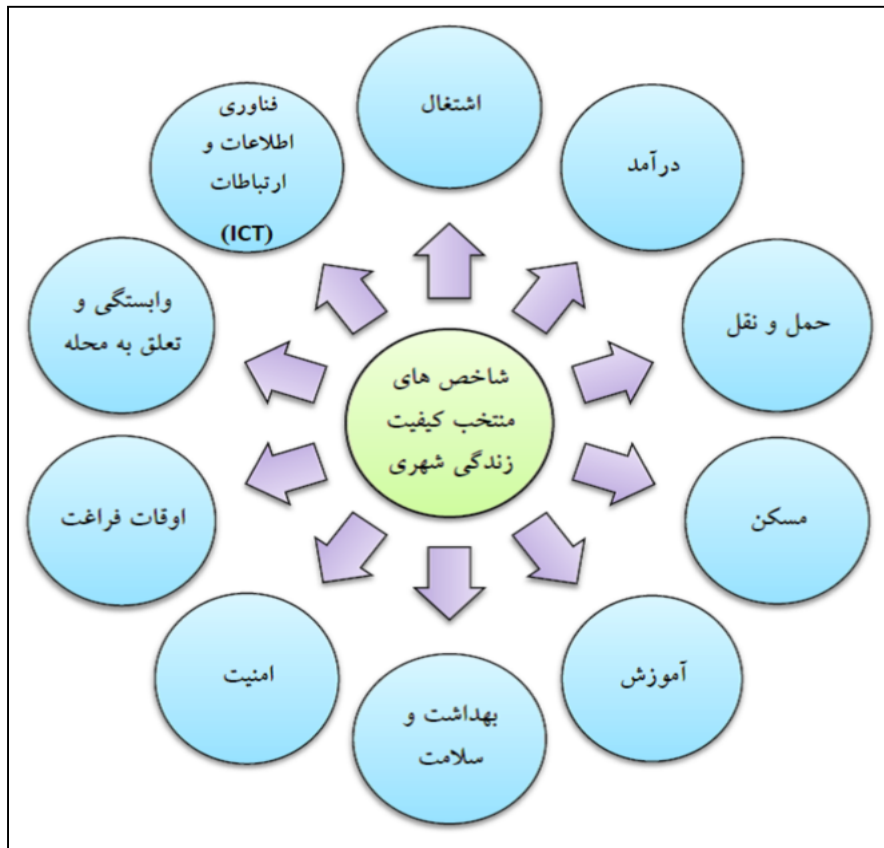
محل	کیانپارس	گلستان	عامری	جمع
جمعیت	۳۲۲۹۷	۲۰۳۵۹	۱۰۱۳۹	۶۲۷۹۵
تعداد پرسشنامه	۱۷۵	۱۱۰	۵۵	۳۴۰

منبع: نگارندگان

- شاخص‌ها و متغیرهای پژوهش

شاخص‌ها و متغیرهای مورد نظر این پژوهش بر مبنای مجموعه مطالعات انجام شده و همچنین بر مبنای پیشینه موضوع و مبانی نظری و در راستای سؤالات و فرضیات تحقیق استخراج شده‌اند. بنابراین مجموع

شاخص‌های منتخب این پژوهش شامل ده شاخص کلی مطابق شکل (۶) است. هر یک از این شاخص‌ها نیز دارای چندین زیر شاخص است که شاخص اصلی به عنوان مجموع آن‌ها در نظر گرفته شده است.

شکل ۶. شاخص‌ها و متغیرهای منتخب پژوهش

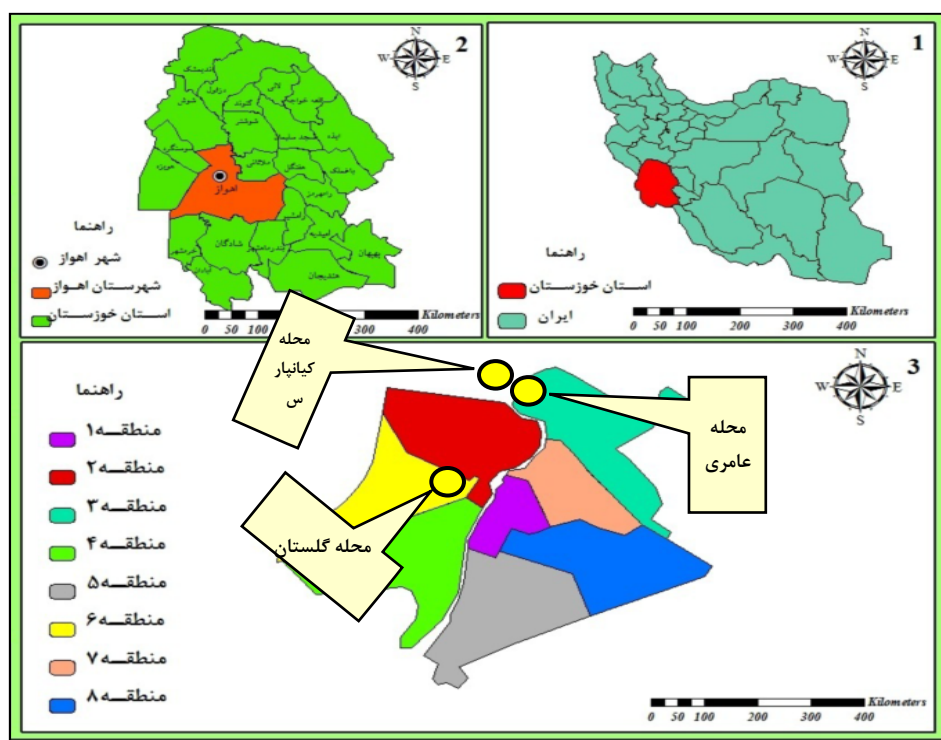
منبع: مطالعات نگارندگان

– معرفی محدوده مورد مطالعه

شهر اهواز، به عنوان مرکز شهرستان اهواز، از نظر جغرافیایی در ۳۱ درجه و ۲۰ دقیقه عرض شمالی و ۴۸ درجه و ۴۰ دقیقه طول شرقی قرار گرفته است (جوکار، ۱۳۹۰: ۶۶). این شهر دارای هشت منطقه شهرداری است که هر یک دارای سه یا چهار ناحیه هستند. در این میان محله کیانپارس با جمعیت ۳۲۲۹۷ نفر از نظر تقسیمات شهری جزء منطقه ۲ شهرداری اهواز است. این محله از معروفترین محلات شهر اهواز است که به مرور زمان، به صورت یکی از

محله‌های اعیان‌نشین این شهر تبدیل شده است. محله گلستان نیز با جمعیت ۲۰۳۵۹ نفر از نظر تقسیمات شهری جزء منطقه ۴ شهرداری اهواز است. محله عامری نیز با جمعیت ۱۰۱۳۹ نفر از نظر تقسیمات شهری در منطقه ۷ شهرداری اهواز قرار دارد. در شکل شماره (۷)^۱ موقعیت جغرافیایی شهر اهواز و همچنین موقعیت محلات مورد مطالعه در سطح شهر اهواز نشان داده شده است.

۱. در شکل شماره ۷، نقشه شماره ۱ و ۲ از سایت مرکز آمار ایران (۱۳۹۰) و نقشه شماره ۳ از آمارنامه کلانشهر اهواز (۱۳۸۹) گرفته شده است.

شکل ۷. موقعیت جغرافیایی شهر اهواز و محلات مورد مطالعه

ترسیم: نگارندگان

یافته‌های پژوهش

در این بخش از پژوهش، تحلیل کیفیت زندگی شهری در اهواز به دو صورت کیفی و کمی پرداخته شده است. در بخش کیفی، تحلیل رشد سریع شهرنشینی و کیفیت زندگی شهری در اهواز با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و آمارنامه‌ها و ... صورت گرفته است. در بخش کمی نیز سطح رضایتمندی و کیفیت زندگی شهروندان بر اساس شاخص‌های منتخب در سطح محلات مورد مطالعه بر اساس داده‌های حاصل از پرسشنامه مورد ارزیابی قرار گرفته است. در واقع در پژوهش حاضر از دیدگاه سیستمی و رویکرد جغرافیایی بهره گرفته شده است. بر این اساس، در بخش اول این پژوهش به تحلیل چرایی و چگونگی موضوع (تحلیل رشد سریع شهرنشینی و کیفیت زندگی در کلانشهر اهواز) و در بخش دوم به تحلیل کجایی موضوع (تحلیل داده‌های پرسشنامه‌ای در سطح محلات مورد مطالعه) پرداخته شده است.

یافته‌های حاصل از تحلیل کیفی پژوهش

چگونگی و روند گسترش شهر اهواز

با مشاهده آمار و ارقام جمعیتی شهر اهواز (جدول ۴) می‌توان پی برد که این شهر از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۸۵ با چند شوک جمعیتی مواجه بوده است، به طوری که در سال‌های ۱۳۴۵، ۱۳۵۵ و ۱۳۶۵ جمعیت این شهر به ترتیب ۷۱/۸ درصد، ۶۲ درصد، ۷۳/۴ درصد افزایش جمعیت نسبت به دهه قبل داشته است. در توضیح چنین وضعیتی در طول این چند دوره در اهواز می‌توان گفت تأثیرات بهبود وضعیت بهداشتی و درمانی و در نتیجه کاهش مرگ و میر، بر هم خوردن تعادل مناسبات و روابط شهر و روستا، حاصل از سیاست‌های کلان کشوری از جمله اتکای عمده دولت وقت به صادرات نفت، اجرای اصلاحات ارضی و انزوای بخش کشاورزی و راه‌اندازی فاز به فاز صنایع در اهواز در راستای استراتژی صنعتی شدن، این شهر را در وضعیت جاذبه و روستاها و شهرهای دیگر را در شرایط دافعه جمعیتی قرار داد. در واقع می‌توان گفت سیر افزایش جمعیت شهری در اهواز بر پایهٔ چنین عوامل و

شهر اهواز در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ می‌توانیم ببینیم؛ اما با این وجود همچنان نیازمند کنترل بیشتری است. در سال ۱۳۹۰ نیز جمعیت این شهر با نرخ رشد ۱/۵۵ به ۱۰۶۴۱۷۷ رسیده است. پر واضح است که در طول چندین سال گذشته، شهر اهواز رقم قابل توجهی از جمعیت شهری و کل جمعیت استان خوزستان را در خود جای داده است. روشن است که اگر تغییرات در پدیده‌های اجتماعی از جمله افزایش جمعیت، همراه با تغییرات در سایر پدیده‌های اقتصادی و اجتماعی، در تعادل و توازن قرار نگیرد، مسلماً عامل مهمی در پیدایش بحران‌های شهری چون بحران مسکن، بحران خدمات اجتماعی (از قبیل آموزش، بهداشت و درمان و ...)، بحران بیکاری و غیره خواهد بود (اسماعیلی وردنجانی، ۱۳۸۹: ۱۴۱).

ناهنجاری‌های ساختاری شکل گرفته است. به گونه‌ای که به دنبال اجرای سیاست اصلاحات ارضی، افزایش قیمت نفت و سرازیر شدن دلارهای نفتی به کانون‌های شهری استان بویژه اهواز، روند مهاجرت از روستا به شهر شدت یافته و این امر پیامدهای گوناگونی را برای متروپل منطقه‌ای اهواز داشته است (ابراهیم‌زاده و همکاران، ۱۳۸۹: ۳).

جنگ، عامل دیگری است که بعد از انقلاب اسلامی به شدت بر جابجایی‌های جمعیتی، اثرات تکان دهنده‌ای می‌گذارد، به طوری که در دهه ۱۳۶۵-۱۳۵۵ بیشترین درصد افزایش جمعیت یعنی به میزان ۷۳/۴ درصد برای شهر اهواز رقم می‌خورد. دهه ۱۳۷۰ با اتخاذ سیاست کنترل جمعیت، دوره‌ای از آرامش نسبی را در تحولات جمعیتی به ارمغان می‌آورد که اثرات آن را در

جدول ۴. تعداد و نرخ رشد جمعیت شهر اهواز طی سال‌های ۱۳۳۵-۱۳۹۰

سال	تعداد	نرخ رشد
۱۳۳۵	۱۲۰۰۹۸	-
۱۳۴۵	۲۰۶۳۷۵	۵/۵۶
۱۳۵۵	۳۳۴۳۹۹	۴/۹۵
۱۳۶۵	۵۷۹۸۲۶	۵/۶۶
۱۳۷۵	۸۰۴۹۸۰	۳/۳۴
۱۳۸۵	۹۸۵۶۱۴	۲/۲
۱۳۹۰	۱۰۶۴۱۷۷	۱/۵۵

منبع: (نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن اهواز، ۱۳۹۰-۱۳۳۵)

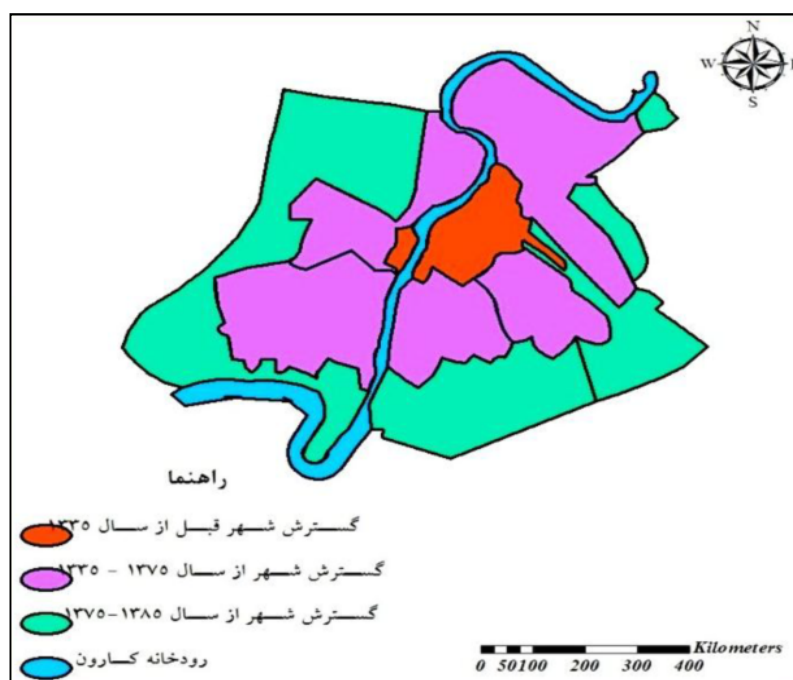
حواشی شهر همچون: صنایع فولاد، صنعت نفت و ارتش و ساخت مجتمع‌های مسکونی و اداری توسط واحدهای یاد شده در طی زمان، به نابسامانی و گسستگی کالبد فیزیکی شهر انجامیده است. جدول شماره (۵) مساحت و تراکم شهری جمعیت شهر اهواز را در طی دوره‌های ده ساله ۱۳۳۵-۱۳۸۵ نشان می‌دهد. همچنین در شکل شماره (۸)، توسعه فیزیکی شهر اهواز در طی چند دهه مختلف نشان داده شده است.

رشد سریع شهر اهواز در واقع عامل اصلی عقب ماندن برنامه‌ریزان در توسعه کیفی به تناسب توسعه کمی آن بوده است. شهر کنونی اهواز به مرور با افزایش جمعیت و به دلیل عدم توزیع متناسب آن در ارتباط با توسعه و رشد کالبدی، به صورتی پراکنده و گسسته شکل گرفت و عدم انسجام در توسعه کالبدی، به پیدایش محلات برنامه‌ریزی نشده و سیمایی افسرده چون محلات حصیرآباد، کوی طاهر و آل صافی و ... انجامیده است. رشد صنایع و سازمان‌ها در شهر اهواز و در

جدول ۵. مساحت و تراکم جمعیت شهر اهواز طی سال‌های ۱۳۳۵-۱۳۸۵

سال	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵
مساحت (هکتار)	۲۵۰۰	۲۷۰۰	۳۶۰۰	۶۹۰۰	۲۰۶۰۰	۲۲۰۰۰
تراکم شهری	۴۸/۰۲	۷۶/۴۳	۹۲/۸۸	۸۳/۸	۳۸/۴۳	۴۴/۳۸

منبع: (سوری، ۱۳۹۰: ۷۳)

شکل ۸. توسعه فیزیکی شهر اهواز

منبع: (صحرایی، ۱۳۹۱: ۱۲۷)

فعالیت‌های تولیدی سنتی به جهت در حاشیه واقع شدن این بخش و به منظور رهایی از فقر و بهره‌گیری از خدمات و امکانات، راهی شهرها می‌شوند و از این جاست که شهر در حال توسعه فرهنگ دوگانه‌ای می‌یابد؛ جزیره‌ای ثروتمند و محصور در کمربندی سیاه از محرومیت‌ها و بدبختی‌ها (ربانی و همکاران، ۱۳۸۵: ۹۸). در واقع پیدایش و گسترش محله‌های حاشیه‌نشین و اسکان غیررسمی، یکی از مهم‌ترین چالش‌های توسعه شهر اهواز به شمار می‌رود. به طوری که گستردگی مشکلات حاشیه‌نشینی در کلانشهر اهواز در هیچ یک از شهرهای کشور مشاهده نمی‌شود؛ بنابراین، با توجه به حجم بالای حاشیه‌نشینی و مسائل و مشکلات آن (پایین بودن

پیامدهای رشد سریع شهرنشینی و کیفیت

زندگی در شهر اهواز

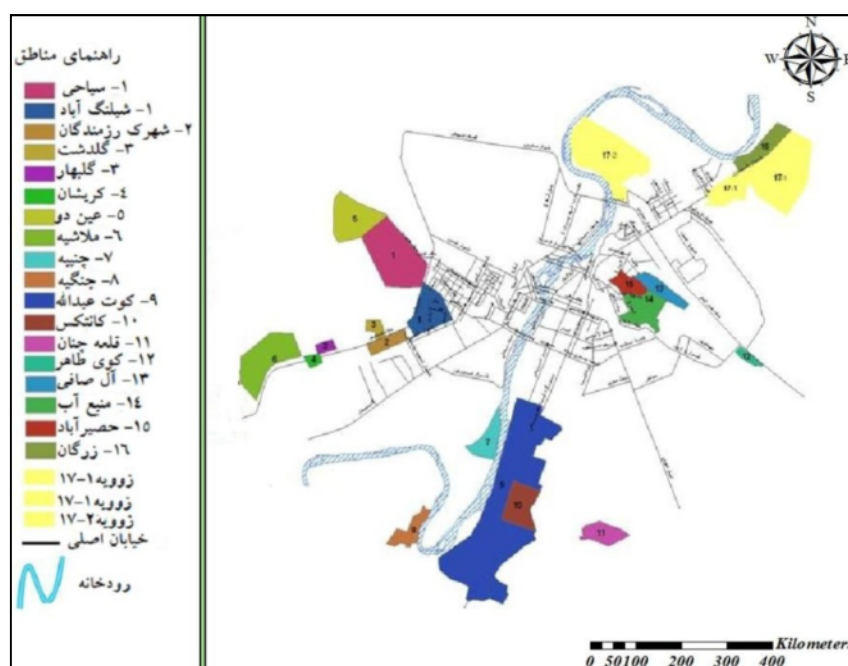
رشد سریع شهرنشینی و شکل‌گیری پدیده

حاشیه‌نشینی در اهواز

در کشور ایران و به تبع آن در شهر اهواز جریان سریع شهرنشینی در چندین سال گذشته، حاشیه‌نشینی را به دنبال داشته و این پدیده در حال رشد، مشکلات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و امنیتی و زیست محیطی فراوانی را برای این کلانشهر به وجود آورده است. واقعیت مهمی را که باید به عنوان عامل اساسی در رشد شهرنشینی ایران و اهواز مورد توجه قرار داد، نرخ بالای مهاجرت از مناطق روستایی به شهرها است. اقشار کم درآمد ساکن در مناطق روستایی و شاغل در

بافت‌های خودرو و غیررسمی شکل داده است. این نسبت با توجه به مهاجرت‌های روستایی و بالا بودن سطح باروری این مناطق در حال افزایش است (سازمان مسکن و شهرسازی استان خوزستان، ۱۳۸۹:۱۴۹). در شکل شماره (۹) توزیع و پراکندگی مناطق حاشیه‌نشین در سطح شهر اهواز نشان داده شده است.

سطح کیفیت زندگی در این مناطق، گسترده‌تری این مناطق در سطح شهر، در واقع بیانگر کیفیت زندگی بخشی از ساکنان اهواز است، به طوری که در سال ۱۳۸۵، این شهر دارای جمعیتی به میزان ۹۸۵۶۱۴ نفر بوده که بیش از ۳۰۰۰۰۰ نفر آن به صورت حاشیه‌ای در سکونتگاه‌های غیررسمی ساکن بوده‌اند (زیاری و نوذری، ۱۳۸۸:۲۲). در حال حاضر نیز حدود ۴۰ درصد از وسعت بافت سکونتگاهی شهر اهواز را

شکل ۹. توزیع و پراکندگی مناطق حاشیه‌نشین در سطح شهر اهواز

منبع: (سازمان مسکن و شهرسازی استان خوزستان، ۱۳۸۵)

آسفالت نبودن کوچه‌ها، کمبود امکانات بهداشتی، سرپوش نبودن فاضلاب‌های محله، کمبود امکانات رفاهی، فرهنگی و آموزشی، نداشتن آب لوله کشی و ... اشاره کرد (کرملاجعب، ۱۳۹۰:۱۱۸).

رشد سریع شهرنشینی در اهواز و عدم تعادل در تخصیص سرانه‌ها و امکانات شهری

از مهم‌ترین پیامدهای رشد شتابان شهرنشینی و توسعه فیزیکی شهر در دهه‌های گذشته، پاشیدگی نظام توزیع مراکز خدمات شهری بوده که زمینه‌ساز نابرابری در میزان برخورداری از کاربری‌های خدمات شهری در سطح شهر شده است. رشد شتابان جمعیت

از مهم‌ترین مسائل و مشکلات این مناطق در سطح شهر اهواز می‌توان به پایین بودن سطح کیفیت مسکن (مانند تراکم بالای افراد در واحدهای مسکونی، برپایی خانه‌های یک شبه ساز و ...)، پایین بودن سطح کیفیت محیط اقتصادی (مانند: اشتغال غیر قانونی، کاذب، ناسالم، فاقد تحصیلات یا توانمندی حرفه‌ای و مهارت شغلی لازم برای کسب فرصت‌های شغلی و ...)، پایین بودن سطح کیفیت محیط اجتماعی (مانند: افزایش میزان محرومیت نسبی و حاکم شدن فرهنگ فقر، گسترش رفتارهای ناهنجار اجتماعی و ...)، پایین بودن سطح کیفیت خدمات و زیرساخت‌های اساسی (مانند:

بوده است که این امر منجر به عدم تعادل در تخصیص سرانه‌های شهری شده است. مساحت کاربری‌های مختلف، ضمن بیان تمرکز و پراکندگی کاربری‌ها و فعالیت‌ها در بین مناطق شهری اهواز، بیان‌کننده میزان برخورداری جمعیت ساکن از خدمات شهری نیز است. در جدول شماره (۶) نحوه توزیع سرانه‌ها و خدمات شهری در سطح مناطق هشتگانه شهر اهواز نسبت به سرانه استاندارد اهواز نشان داده شده است.

شهری و ناتوانی در پاسخ‌گویی به نیاز این جمعیت - که ناشی از آمادگی نداشتن برای رویارویی با این وضعیت بود - نقطه شروعی برای پیدایش نابرابری‌های مختلف شد. نابرابری‌های اجتماعی قبل از هر چیز در معیارهای زندگی بازتاب می‌شود و به نوبه خود با مفهوم فرصت‌ها و کیفیت زندگی ارتباط دارد (حاتمی‌نژاد و دیگران، ۱۳۹۱: ۴۲)؛ بنابراین، توسعه نامنظم و رشد بی‌رویه شهر اهواز نیز در چند دهه اخیر با توزیع اتفاقی کاربری‌ها و سرانه‌های شهری همراه

جدول ۶. نحوه توزیع سرانه‌ها و خدمات شهری در سطح مناطق هشتگانه شهر اهواز نسبت به سرانه استاندارد اهواز

منطقه	سرانه‌ها (مترمربع)									
	مسکونی	آموزشی	درمانی	تجاری	مذهبی	فرهنگی	ورزشی	اداری	فضای سبز	تأسیسات و تجهیزات
۱	۳۱/۳۷	۱/۷۲	۰/۶۴	۴/۰۱	۰/۸۶	۰/۷۶	۰/۸۳	۱/۱۶	۲/۳۵	۰/۱۴
۲	۳۸/۷۶	۲/۰۳	۰/۸۳	۰/۹۴	۰/۱۵	۰/۴۶	۰/۶۶	۵/۶۴	۴/۱۳	۴/۰۷
۳	۴۳/۴۹	۲/۳۹	۲/۴۹	۱/۱۶	۰/۲۸	۵/۱۳	۲/۶۵	۳/۶۶	۲۱/۲۷	۱۰/۸۵
۴	۴۶/۴۹	۲/۰۰	۲/۵۵	۰/۱۵	۰/۲۱	۰/۴۹	۴/۴۶	۶/۹۲	۳/۰۱	۰/۹۰
۵	۳۷/۲۱	۱/۱۰	۰/۱۴	۵/۷۹	۰/۲۰	۰/۱۹	۰/۰۶	۰/۴۱	۵/۶۲	۹/۵۳
۶	۳۱/۹۳	۱/۲۰	۰/۲۹	۷/۱۴	۰/۱۴	۰/۱۲	۰/۶۲	۰/۹۳	۰/۷۰	۰/۷۸
۷	۲۷/۱۴	۲/۱۶	۰/۶۶	۰/۸۱	۰/۳۲	۰/۰۵	۲/۴۷	۴/۶۱	۲/۲۹	۲/۵۱
۸	۳۷/۸۳	۲/۰۸	۰/۸۲	۰/۳۶	۰/۴۱	۰/۱۵	۵/۲۱	۰/۳۹	۱۰/۴۳	۱/۳۰
استاندارد اهواز	۳۶/۶۶	۱/۸۷	۱/۱۸	۱/۵۸	۰/۳۲	۱/۰۰	۲/۳۵	۳/۱۹	۷/۶۱	۳/۰۶

منبع: (سازمان مسکن و شهرسازی استان خوزستان، ۱۳۸۹)

شدت متأثر ساخته است. حال اگر بخواهیم منابع آلاینده زیست محیطی شهرستان و شهر اهواز را دسته‌بندی کنیم، می‌توان موارد ذیل را از اهم این منابع آلاینده برشمرد:

منابع آلاینده صنعتی

از آنجا که نزدیک به ۵۰ درصد صنایع بزرگ و کوچک استان در شهر اهواز و حومه آن استقرار یافته‌اند؛ لذا واحدهای صنعتی یکی از دلایل عمده آلودگی آب و هوای شهر اهواز است. نیروگاه ۱۸۵۰ مگاواتی رامین، نیروگاه ۳۵۰ مگاواتی زرگان، کارخانه قند اهواز (در شمال اهواز)، مجتمع عظیم صنایع فولاد، شرکت کربن بلک (کربن ایران)، لوله‌سازی اهواز - شرکت نفت (در

رشد سریع شهرنشینی و پایین آمدن سطح کیفیت محیط زیست در شهر اهواز

در شهر اهواز و حومه آن، به طور کلی در ساخت و احداث اکثر قریب به یقین صنایع و کشت و صنعت‌ها از پیش از انقلاب تا پروژه‌های در حال اجرای سال‌های اخیر، مطالعات مکان استقرار و ارزیابی اثرات توسعه بر محیط زیست، برای هر یک از طرح‌های توسعه و همچنین نصب سیستم‌های کنترلی و کاهنده آلودگی در فاضلاب‌های خروجی و گازهای منتشره صورت نگرفته است (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی خوزستان، ۱۳۸۰: ۲۳). چنین شرایطی وضعیت زیست محیطی را چه در سطح شهر و حتی شهرستان، به

دلایل مختلف فنی، عدم کنترل خروجی و ... از کیفیت مطلوبی برخوردار نیستند.

یافته‌های حاصل از تحلیل کمی پژوهش ارزیابی شاخص‌های منتخب کیفیت زندگی شهری در محله کیانپارس

به منظور به دست آوردن میزان رضایتمندی و کیفیت زندگی از دیدگاه شهروندان از روش آماری میانگین پاسخ‌ها استفاده شده است؛ بنابراین، با توجه اینکه در جریان گردآوری داده‌ها از طیف پنج درجه‌ای لیکرت استفاده شده و رتبه‌های ۱ تا ۵ به پاسخ‌ها اختصاص داده شده است. امتیاز ۱ نشان دهنده میزان بسیار کم رضایتمندی و امتیاز ۵ نشان دهنده بیشترین میزان رضایتمندی است؛ بنابراین، می‌توان عدد ۳ را به عنوان میانه نظری پاسخ‌ها انتخاب کرد و میانگین امتیاز میزان رضایتمندی از شاخص‌های منتخب را با عدد ۳ مقایسه نمود. بر این اساس شهروندان محله کیانپارس میزان رضایتمندی از همه مؤلفه‌های مربوط به شاخص اشتغال را بالاتر از حد میانگین و در حد مطلوب ارزیابی کرده‌اند. همچنین میزان رضایتمندی از مؤلفه‌های درآمد بالاتر از حد متوسط بوده است. همچنین محله از بین مؤلفه‌های مربوط به شاخص حمل و نقل میزان رضایتمندی از سیستم حمل و نقل عمومی، دسترسی به وسایل حمل و نقل، زمان سفر بین محل کار و سکونت به ترتیب با میانگین ۳/۰۳۴۳، ۳/۲۲۲۹ و ۳/۰۹۷۱ را در حد بالاتر از متوسط ارزیابی نموده‌اند، در حالی که رضایتمندی از مؤلفه‌های جریان ترافیک با میانگین ۲/۴۵۱۴، وضعیت و تراکم پیاده‌روها در هنگام عبور و مرور با امتیاز ۲/۲۹۷۱ و امکانات و تسهیلات ماشین و پیاده‌روی برای معلولین و سالمندان با میانگین ۲/۰۵۷۱ نشان دهنده وضعیت نامطلوب این مؤلفه‌ها از دیدگاه شهروندان این محله است.

علاوه بر این، مؤلفه‌های مربوط به شاخص مسکن را در حد متوسط و بالاتر ارزیابی نموده‌اند که این امر نشان دهنده رضایت نسبی ساکنان این محله از وضعیت مسکن است. همچنین میزان رضایتمندی از مؤلفه‌های

تحلیلی بر رشد سریع شهرنشینی و کیفیت زندگی در کلانشهر اهواز، شرق اهواز)، کارخانجات گروه ملی فولاد، نورد کاویان، نورد لوله، سپنتا، لوله‌سازی خوزستان و فارسیت (واقع در جنوب اهواز)، صنایع شیر پاستوریزه، نوشابه سازی‌های خرمنوش و زمزم در محدوده داخل شهر اهواز به همراه تأسیسات عظیم شرکت نفت در حومه و حتی مجاور مناطق مسکونی شهر و نهایتاً شرکت توسعه نیشکر و صنایع جانبی آن (واحد دهخدا) واقع در ۱۵ کیلومتری شمال اهواز از جمله آلاینده‌های مهم بوده که درصد زیادی از آلودگی محیط زیست شهر اهواز متأثر از آنها است (همان : ۲۴ و ۲۵). به لحاظ آلودگی هوا بیشترین سهم را تأسیسات شرکت نفت و پس از آن صنایع فولاد، گروه ملی و کربن بلک قرار دارند.

فاضلاب شهری

یکی از عوامل مهم آلودگی رودخانه کارون در محدوده شهر اهواز، فاضلاب شهر اهواز است که از طریق کانال‌های متعدد به این رودخانه تخلیه می‌گردد. تقریباً تمام فاضلاب مناطق غرب اهواز به همراه بخش زیادی از فاضلاب مناطق شرق اهواز به رودخانه کارون وارد شده و فاضلاب مناطقی از شرق شهر نیز به نهر مالح واقع در شرق صنایع فولاد تخلیه و به سمت تالاب شادگان هدایت می‌شود. (مرتضوی، ۱۳۸۸: ۱۰۶).

آلاینده‌های بیمارستانی

از جمله آلاینده‌های بیمارستانی در محدوده شهر اهواز فاضلاب بسیار آلوده و مواد زائد خطرناک بیمارستان‌هاست. این فاضلاب‌های به شدت آلوده بیمارستانی یا مستقیماً و یا از طریق شبکه فاضلاب شهری به رودخانه کارون تخلیه می‌شوند. در حال حاضر بیمارستان‌های شهر اهواز در مجموع به لحاظ دارا نبودن سیستم‌های تصفیه فاضلاب و همچنین سیستم زباله سوز (که مواد جامد و خطرناک بیمارستانی را از بین می‌برد)، وضعیت مناسبی نداشته به طوری که از مجموع بیست بیمارستان، ۱۱ بیمارستان فاقد سیستم تصفیه فاضلاب بوده و برخی از ۹ بیمارستان دارای سیستم تصفیه فاضلاب، نیز به

از لحاظ شاخص وابستگی و تعلق به محله نیز شهروندان محله کیانپارس مؤلفه‌های (احساس تعلق به شهر و محله، احساس هویت در محله زندگی، رضایت از ارتباط و مشارکت با دوستان و همسایگان، رضایت از وضعیت محله) را در حد پایین‌تر از متوسط ارزیابی کرده‌اند. میانگین پاسخ‌های به دست آمده نشان می‌دهد که شهروندان محله کیانپارس از بین مؤلفه‌های مربوط به شاخص ICT مؤلفه‌های آشنایی مقدماتی با رایانه (نمایش فیلم و ...)، آشنایی با نرم‌افزارهای تخصصی (مانند Excel و word و ...)، آشنایی با نحوه وارد شدن به سایت‌های اینترنتی مانند Yahoo و Google و آشنایی با جستجوی اطلاعات عمومی و تخصصی و علمی در اینترنت را در حد متوسط ارزیابی نموده‌اند و مؤلفه‌های دیگر را در حد پایین‌تر از متوسط بیان کرده‌اند که این امر نشان می‌دهد که میزان استفاده از فناوری نوین اطلاعات و ارتباطات در بین شهروندان محله کیانپارس در حد بالا قرار ندارد و شهروندان در حد آشنایی مقدماتی از فناوری اطلاعات و ارتباطات استفاده می‌کنند. در جدول شماره (۷) میانگین پاسخ‌های مرتبط با شاخص‌های منتخب کیفیت زندگی شهری از نگاه شهروندان محله کیانپارس نشان داده شده است.

مربوط به شاخص آموزش نیز در حد متوسط و بالاتر از آن بوده که این امر بیانگر آن است که مؤلفه آموزش از دید شهروندان این محله در وضعیت خوبی قرار دارد. در بین مؤلفه‌های مربوط به شاخص بهداشت و سلامت نیز تنها میزان رضایتمندی از مؤلفه کیفیت آب آشامیدنی با میانگین ۲/۴۶۸۶ در حد نامطلوب و پایین‌تر از متوسط ارزیابی شده است، در حالی که دیگر مؤلفه‌های مربوط به شاخص بهداشت و سلامت همگی در وضعیت مطلوب و بالاتر از حد متوسط بوده‌اند.

بررسی میانگین پاسخ‌ها بیانگر آن است که تنها میزان رضایتمندی از مؤلفه امنیت کودکان و وضعیت پاسخگویی و حضور به هنگام پلیس به ترتیب با میانگین ۳/۲۴۰۰ و ۳/۱۰۸۶ در حد متوسط و بالاتر از آن بوده است؛ در حالی که وضعیت دیگر مؤلفه‌ها پایین‌تر از حد متوسط بیان شده است. میانگین پاسخ‌های به دست آمده برای این مؤلفه‌های مربوط به شاخص اوقات فراغت بیانگر آن است که شهروندان این محله میزان رضایتمندی از مؤلفه‌های مربوط به این شاخص را در حد پایین‌تر از حد متوسط ارزیابی کرده‌اند.

جدول ۷. میانگین پاسخ‌های مرتبط با شاخص‌های کیفیت زندگی شهری از نگاه شهروندان محله کیانپارس

میانگین	شاخص	میانگین	شاخص
۱۰/۹۰۲۹	درآمد	۱۳/۰۱۷۱	اشتغال
۳/۵۳۱۴	داشتن پس‌انداز مناسب	۴/۱۲۰۰	امید به آینده شغلی
۳/۵۴۸۶	آسایش و رفاه مادی در تأمین هزینه‌ها	۴/۵۵۴۳	رضایت شغلی
۳/۸۲۲۹	هزینه مواد خوراکی و غذایی نسبت به درآمد	۴/۳۴۲۹	فرصت پیدا کردن کار رضایت بخش
۱۵/۶۱۱۴	بهداشت و سلامت	۱۷/۴۰۵۷	مسکن
۳/۱۷۱۴	سلامت جسمی و روحی	۳/۴۷۴۳	سازگاری و مطلوبیت مسکن
۳/۶۶۸۶	دسترسی به امکانات بهداشتی (داروخانه، و ...)	۳/۱۹۴۳	هزینه‌های مسکن و توانایی پرداخت آن
۳/۰۲۸۶	مصرف هفتگی مواد پروتئینی در برنامه غذایی	۳/۷۷۱۴	رضایت از وضعیت ساختمان
۳/۲۷۴۳	مصرف هفتگی میوه و سبزیجات در برنامه غذایی	۳/۶۸۵۷	وجود تسهیلات مناسب در واحدهای مسکونی
۲/۴۶۸۶	کیفیت آب آشامیدنی	۳/۲۸۰۰	وجود نورگیری و روشنایی کافی در خانه‌ها
۱۷/۲۲۸۶	امنیت	۱۶/۱۶۰۰	حمل و نقل
۳/۲۴۰۰	امنیت کودکان	۳/۲۲۲۹	دسترسی به وسایل حمل و نقل مناسب
۳/۱۰۸۶	وضعیت پاسخگویی و حضور بهنگام پلیس	۳/۰۳۴۳	دسترسی به حمل و نقل عمومی
۲/۸۱۷۱	پاسخگویی و حضور بهنگام اورژانس و آمبولانس	۲/۴۵۱۴	جریان ترافیک
۲/۷۹۴۳	رضایت از پاسخگویی و عملکرد مأموران آتش نشانی	۲/۲۹۷۱	وضعیت و تراکم پیاده‌روها در هنگام عبور و مرور

۲/۶۱۷۱	امنیت در برابر سوانح و حوادث	۲/۰۵۷۱	تسهیلات ماشین و پیاده روی برای معلولین و سالمندان
۲/۶۵۱۴	وجود اتحاد و عدم نزاع و کشمکش بین ساکنان	۳/۰۹۷۱	زمان سفر بین محل کار و سکونت
۱۱/۵۰۸۶	وابستگی و تعلق به محله	۱۳/۶۵۱۴	آموزش
۲/۷۱۴۳	احساس تعلق به شهر و محله	۳/۶۵۱۴	میزان خدمات آموزشی
۲/۹۶۰۰	احساس هویت در محله زندگی	۳/۲۹۷۱	هزینه خدمات آموزشی
۲/۸۵۱۴	رضایت از ارتباط و مشارکت با دوستان و همسایگان	۳/۴۸۰۰	دسترسی آسان کودکان و نوجوانان به مدارس
۲/۹۸۲۹	رضایت از وضعیت محله	۳/۲۲۲۹	دسترسی به آموزش‌های عمومی
۱۲/۴۲۸۶	اوقات فراغت	۳۳/۸۱۱۴	(ICT)
۲/۶۶۸۶	دسترسی به فضاهای سبز و پارک‌ها	۲/۸۶۲۹	دسترسی به اینترنت
۲/۴۹۱۴	دسترسی به امکانات ورزشی مناسب	۳/۲۲۸۶	آشنایی مقدماتی با رایانه (نمایش فیلم و ...)
۲/۲۸۰۰	وجود موزه‌ها و نمایشگاه‌ها و سالن‌های هنری	۳/۰۷۴۳	آشنایی با نرم افزارهای تخصصی مانند word و ...
۲/۴۵۱۴	توان انجام مسافرت سالانه به همراه خانواده	۳/۱۳۱۴	آشنایی با سایت‌های اینترنتی مانند Yahoo و ..
۲/۵۲۷۱	وجود امکانات فرهنگی مناسب مانند کتابخانه و ...	۳/۲۸۰۰	جستجوی اطلاعات عمومی و تخصصی در اینترنت
-	-	۲/۸۶۲۹	آشنایی با پست الکترونیک
-	-	۲/۷۴۲۹	انجام کارهای اداری و بانکی بوسیله اینترنت
-	-	۲/۷۷۱۴	آشنایی با نحوه خرید اینترنتی
-	-	۲/۷۲۵۷	کسب اخبار و اطلاعات از طریق اینترنت
-	-	۲/۴۴۵۷	استفاده از دوره‌های آموزشی اینترنتی
-	-	۲/۳۳۷۱	آشنایی با طراحی و کار با وب سایت و وبلاگ
-	-	۲/۳۴۸۶	آشنایی با کار از راه دور از طریق اینترنت

منبع: مطالعات نگارندگان

ارزیابی شاخص‌های منتخب کیفیت زندگی شهری در محله گلستان

بر اساس نتایج بدست آمده از پرسشنامه میزان رضایتمندی شهروندان محله گلستان از مؤلفه‌های مربوط به شاخص اشتغال، در حد پایین‌تر از متوسط بوده است. همچنین میزان رضایتمندی از مؤلفه‌های مربوط به شاخص درآمد نیز از نگاه شهروندان این محله پایین‌تر از حد متوسط بوده است. از بین مؤلفه‌های مربوط به شاخص حمل و نقل نیز کمترین میزان رضایتمندی مربوط به مؤلفه امکانات و تسهیلات ماشین و پیاده‌روی برای معلولین و سالمندان با میانگین ۱/۸۵۴۵ است و بیشترین میزان رضایتمندی مربوط به مؤلفه دسترسی به وسایل حمل و نقل مناسب با امتیاز ۳/۱۶۳۶ است. مؤلفه‌های دیگر نیز پایین‌تر از حد متوسط بوده‌اند. از نظر شاخص مسکن نیز بیشترین میزان رضایتمندی مربوط به مؤلفه وجود نورگیری و روشنایی کافی در خانه‌ها با امتیاز ۳/۳۷۲۷ بوده است و مؤلفه‌های دیگر مانند سازگاری و مطلوبیت مسکن، هزینه‌های مسکن و توانایی پرداخت آن،

رضایت از وضعیت ساختمان و وجود تسهیلات مناسب در واحدهای مسکونی (سیستم گرمایشی و ...) به ترتیب با میانگین ۲/۹۱۸۲، ۲/۵۵۴۵، ۲/۸۵۴۵، ۲/۸۸۱۸ از نگاه شهروندان این محله در حد نزدیک به میانگین ارزیابی شده‌اند.

از نظر شاخص آموزش نیز میزان رضایتمندی از مؤلفه‌های میزان خدمات آموزشی، هزینه خدمات آموزشی، دسترسی آسان کودکان و نوجوانان به مدارس و دسترسی به آموزش‌های عمومی به ترتیب با امتیاز ۲/۸۰۹۱، ۲/۵۴۵۵، ۲/۹۴۵۵، ۲/۷۴۵۵ در حد نزدیک به میانگین ارزیابی شده‌اند. از لحاظ شاخص بهداشت و سلامت نیز کمترین میزان رضایتمندی مربوط به مؤلفه کیفیت آب آشامیدنی است، در حالی که میزان رضایتمندی از مؤلفه‌های دیگر بالاتر از حد متوسط بوده و به طور کلی شهروندان وضعیت شاخص بهداشت و سلامت در این محله را نسبتاً مطلوب ارزیابی کرده‌اند. بررسی میزان رضایتمندی از مؤلفه‌های مربوط به شاخص امنیت در محله گلستان نشان می‌دهد که از نگاه شهروندان این محله، میزان

وارد شدن به سایت‌های اینترنتی مانند (Yahoo و ...) و آشنایی با جستجوی اطلاعات عمومی و تخصصی و علمی در اینترنت که امتیاز بالاتر از حد میانگین داشته‌اند، مؤلفه‌های دیگر مانند آشنایی با پست الکترونیک، انجام کارهای اداری و بانکی به وسیله اینترنت و ... همگی امتیاز پایین‌تر از حد میانگین را کسب نموده‌اند. در جدول (۸) میانگین پاسخ‌های مرتبط با شاخص‌های کیفیت زندگی شهری از نگاه شهروندان محله گلستان نشان داده شده است.

رضایتمندی از شاخص امنیت پایین‌تر از حد متوسط بوده است. علاوه بر این، بررسی میانگین پاسخ‌های به دست آمده نشان می‌دهد که میزان رضایتمندی از مؤلفه‌های شاخص اوقات فراغت از دید شهروندان این محله پایین‌تر از حد متوسط بوده است.

با توجه به میانگین پاسخ‌های به دست آمده شهروندان محله گلستان میزان تعلق و وابستگی خود به محل سکونتشان را در حد متوسط و بالاتر ارزیابی نموده‌اند. از لحاظ شاخص (ICT) به جز مؤلفه‌هایی مانند آشنایی مقدماتی با رایانه (نمایش فیلم و ...)، آشنایی با نحوه

جدول ۸. میانگین پاسخ‌های مرتبط با شاخص‌های کیفیت زندگی شهری از نگاه شهروندان محله گلستان

میانگین	شاخص	میانگین	شاخص
۸/۲۱۸۲	درآمد	۸/۶۴۵۵	اشتغال
۲/۶۸۱۸	داشتن پس‌انداز مناسب	۲/۹۴۵۵	امید به آینده شغلی
۲/۸۰۹۱	آسایش و رفاه مادی در تأمین هزینه‌ها	۲/۸۹۰۹	رضایت شغلی
۲/۷۲۷۳	هزینه مواد خوراکی و غذایی نسبت به درآمد	۲/۸۰۹۱	فرصت پیدا کردن کار رضایت بخش
۱۴/۷۳۶۴	بهداشت و سلامت	۱۴/۵۸۱۸	مسکن
۳/۴۸۱۸	سلامت جسمی و روحی	۲/۹۱۸۲	سازگاری و مطلوبیت مسکن
۳/۰۴۵۵	دسترسی به امکانات بهداشتی (داروخانه و ...)	۲/۵۵۴۵	هزینه‌های مسکن و توانایی پرداخت آن
۳/۱۰۹۱	مصرف هفتگی مواد پروتئینی در برنامه غذایی	۲/۸۵۴۵	رضایت از وضعیت ساختمان
۳/۰۱۸۲	مصرف هفتگی میوه و سبزیجات در برنامه غذایی	۲/۸۸۱۸	وجود تسهیلات مناسب در واحدهای مسکونی
۲/۰۸۱۸	کیفیت آب آشامیدنی	۳/۳۷۲۷	وجود نورگیری و روشنایی کافی در خانه‌ها
۱۵/۶۷۲۷	امنیت	۱۵/۷۱۸۲	حمل و نقل
۲/۵۵۴۵	امنیت کودکان	۳/۱۶۳۶	دسترسی به وسایل حمل و نقل مناسب
۲/۳۵۴۵	وضعیت پاسخگویی و حضور بهنگام پلیس	۲/۸۷۲۷	دسترسی به حمل و نقل عمومی
۲/۵۰۰۰	پاسخگویی و حضور به هنگام اورژانس و آمبولانس	۲/۵۳۶۴	جریان ترافیک
۲/۸۷۲۷	رضایت از پاسخگویی و عملکرد مأموران آتش‌نشانی	۲/۶۰۰۰	وضعیت و تراکم پیاده‌روها در هنگام عبور و مرور
۲/۶۴۵۵	امنیت در برابر سوانح و حوادث	۱/۸۵۴۵	تسهیلات ماشین و پیاده‌روی برای معلولین و سالمندان
۲/۷۴۵۵	وجود اتحاد و عدم نزاع و کشمکش بین ساکنان	۲/۶۹۰۹	زمان سفر بین محل کار و سکونت
۱۲/۵۲۷۳	وابستگی و تعلق به محله	۱۱/۰۴۵۵	آموزش
۲/۹۴۵۵	احساس تعلق به شهر و محله	۲/۸۰۹۱	میزان خدمات آموزشی
۳/۰۳۶۴	احساس هویت در محله زندگی	۲/۵۴۵۵	هزینه خدمات آموزشی
۳/۳۵۴۵	رضایت از ارتباط و مشارکت با دوستان و همسایگان	۲/۹۴۵۵	دسترسی آسان کودکان و نوجوانان به مدارس
۳/۱۹۰۹	رضایت از وضعیت محله	۲/۷۴۵۵	دسترسی به آموزش‌های عمومی
۱۲/۰۳۶۴	اوقات فراغت	۳۲/۸۴۵۵	ICT
۲/۸۰۹۱	دسترسی به فضاهای سبز و پارک‌ها	۲/۶۹۰۹	دسترسی به اینترنت
۲/۵۴۵۵	دسترسی به امکانات ورزشی مناسب	۳/۲۳۶۴	آشنایی مقدماتی با رایانه (نمایش فیلم و ...)
۲/۰۷۲۷	وجود موزه‌ها و نمایشگاه‌ها و سالن‌های هنری	۲/۸۵۴۵	آشنایی با نرم افزارهای تخصصی مانند word و ...
۲/۳۱۸۲	توان انجام مسافرت سالانه به همراه خانواده	۳/۱۱۸۲	آشنایی با سایت‌های اینترنتی مانند Yahoo و ..
۲/۲۹۰۹	وجود امکانات فرهنگی مناسب مانند کتابخانه و ...	۲/۰۴۵۵	جستجوی اطلاعات عمومی و تخصصی در اینترنت
-	-	۲/۹۱۸۲	آشنایی با پست الکترونیک
-	-	۲/۶۱۸۲	انجام کارهای اداری و بانکی بوسیله اینترنت
-	-	۲/۶۳۶۴	آشنایی با نحوه خرید اینترنتی
-	-	۲/۷۹۰۹	کسب اخبار و اطلاعات از طریق اینترنت
-	-	۲/۴۱۸۲	استفاده از دوره‌های آموزشی اینترنتی
-	-	۲/۳۱۸۲	آشنایی با طراحی و کار با وب سایت و وبلاگ
-	-	۲/۲۰۰۰	آشنایی با کار از راه دور از طریق اینترنت

ارزیابی شاخص‌های منتخب کیفیت زندگی شهری در محله عامری

بر اساس میانگین پاسخ‌های به دست آمده میزان رضایتمندی از مؤلفه‌های مربوط به شاخص اشتغال و همچنین شاخص درآمد از دید شهروندان محله عامری در حد بسیار پایین‌تر از میانگین ارزیابی شده‌اند. که این امر وضعیت نامطلوب اقتصادی شهروندان محله عامری را نشان می‌دهد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که از نگاه شهروندان محله عامری میزان رضایتمندی از دسترسی به وسایل حمل و نقل مناسب، رضایت از سیستم حمل و نقل عمومی، جریان ترافیک، وضعیت و تراکم پیاده‌روها در هنگام عبور و مرور، زمان سفر بین محل کار و سکونت پایین‌تر از حد متوسط بوده و کمترین میزان رضایتمندی نیز مربوط به مؤلفه امکانات و تسهیلات ماشین و پیاده‌روی برای معلولین و سالمندان بوده است که البته بررسی‌های میدانی هم این وضعیت را تأیید می‌کند؛ برای نمونه، به علت عرض کم و اشغال پیاده‌روها در برخی موارد توسط فروشندگان، عابران مجبورند از خیابان برای رفت و آمد استفاده کنند که این امر مشکلاتی از قبیل ترافیک و همچنین کاهش ایمنی برای شهروندان را به وجود می‌آورد. همچنین وضعیت نابسامان پیاده‌روها و ضعف کیفی آن مشکلاتی را برای افراد معلول و سالمندان به وجود آورده است. به طوری که یافته‌های حاصل از پرسشنامه هم این وضعیت را تأیید می‌کند؛ زیرا میانگین پاسخ‌های به دست آمده در این موارد بسیار پایین‌تر از میانه نظری یعنی عدد ۳ است.

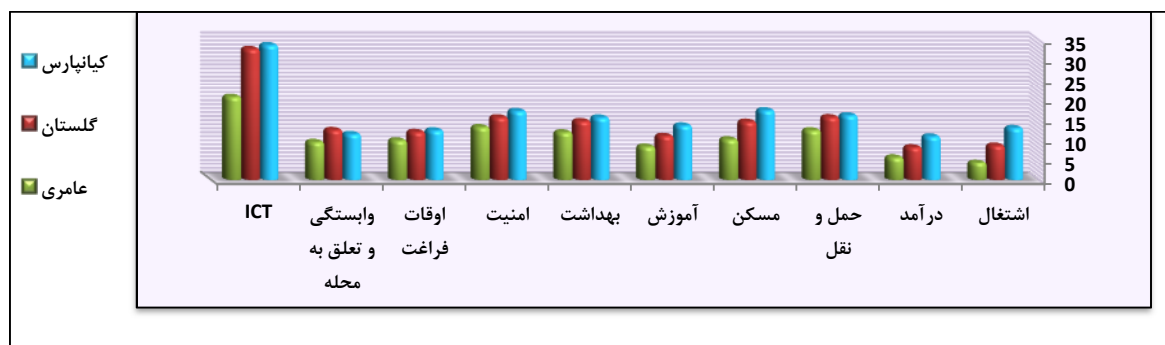
همچنین میزان رضایتمندی شهروندان محله عامری نسبت به مؤلفه‌های مربوط به شاخص مسکن، امتیاز همه مؤلفه‌ها پایین‌تر از حد متوسط بوده و کمترین میزان رضایتمندی مربوط به گزینه‌های سازگاری و مطلوبیت مسکن و هزینه‌های مسکن و توانایی پرداخت آن بوده است. ارزیابی شاخص آموزش در سطح محله عامری نشان می‌دهد که مؤلفه‌های میزان خدمات آموزشی، دسترسی آسان کودکان و نوجوانان به مدارس و دسترسی به آموزش‌های عمومی بالاترین

میزان رضایتمندی شهروندان را به خود اختصاص داده است و کمترین میزان رضایتمندی نیز مربوط به مؤلفه هزینه خدمات آموزشی است؛ اما به طور کلی بررسی میانگین پاسخ‌ها بیانگر آن است که میزان رضایتمندی از شاخص آموزش پایین‌تر از حد متوسط بوده و نشان دهنده وضعیت نامناسب این شاخص در سطح محله عامری است. میزان رضایتمندی شهروندان محله عامری از مؤلفه‌های شاخص بهداشت و سلامت، پایین‌تر از حد متوسط بوده است؛ بنابراین، با توجه به میانگین پاسخ‌های به دست آمده برای شاخص بهداشت و سلامت می‌توان گفت که این شاخص نیز از نگاه شهروندان محله عامری در وضعیت مطلوبی قرار ندارد. همچنین با بررسی شش مؤلفه مربوط به شاخص امنیت در محله عامری مشخص شد که میزان رضایتمندی شهروندان از این مؤلفه‌ها پایین‌تر از حد متوسط بوده است. بررسی مؤلفه‌های مربوط به شاخص اوقات فراغت در سطح محله عامری نشان می‌دهد که سطح رضایتمندی شهروندان این محله از مؤلفه‌های این شاخص در حد بسیار پایین‌تر از میانگین پاسخ‌ها بوده است؛ در نتیجه، شهروندان این محله وضعیت شاخص اوقات فراغت را در حد ضعیف و نامطلوب ارزیابی کرده‌اند. از نظر شاخص وابستگی و تعلق به محله مؤلفه‌های مربوط به این شاخص، از نگاه شهروندان محله عامری همگی پایین‌تر از حد متوسط بوده‌اند. همچنین یافته‌های حاصل از پرسشنامه و میانگین پاسخ‌های به دست آمده نشان می‌دهد که میزان استفاده شهروندان محله عامری از مؤلفه‌های مربوط به شاخص ICT بسیار پایین‌تر از حد متوسط بوده است. در جدول (۹) میانگین پاسخ‌های مرتبط با شاخص‌های منتخب کیفیت زندگی شهری از نگاه شهروندان محله عامری نشان داده شده است. همچنین در شکل شماره (۱۰) میانگین رضایتمندی از شاخص‌های منتخب پژوهش در سطح محلات مورد مطالعه نشان داده شده است. علاوه بر این در شکل شماره (۱۱) طبقه‌بندی محلات مورد مطالعه بر اساس سطح کیفیت زندگی نشان داده شده است.

جدول ۹. میانگین پاسخ‌های مرتبط با شاخص‌های کیفیت زندگی شهری از نگاه شهروندان محله عامری

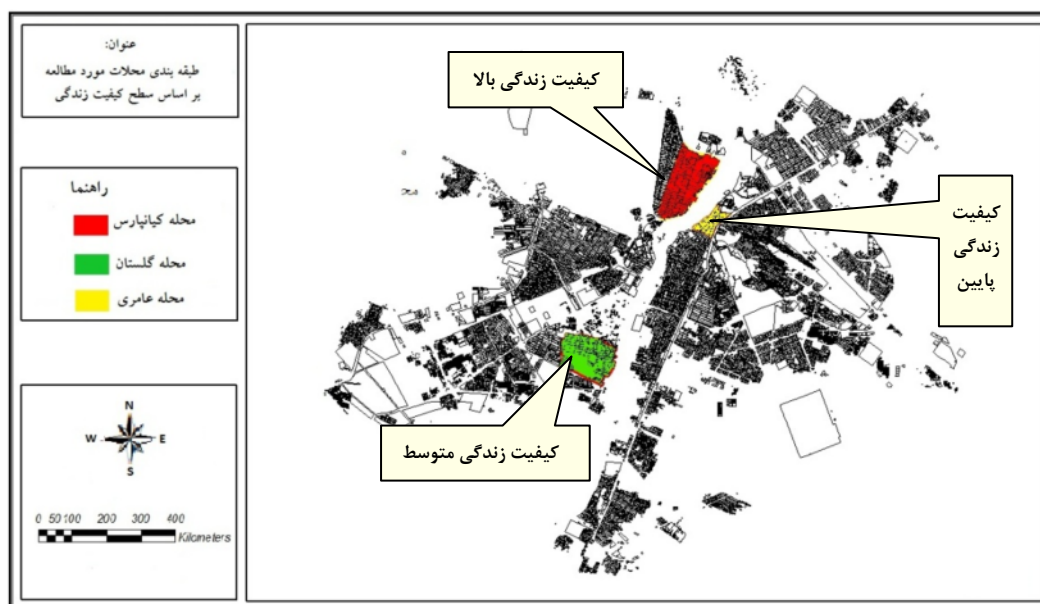
میانگین	شاخص	میانگین	شاخص
۵/۶۹۰۹	درآمد	۴/۳۶۳۶	اشتغال
۱/۹۰۹۱	داشتن پسانداز مناسب	۱/۳۰۹۱	امید به آینده شغلی
۲/۰۳۶۴	آسایش و رفاه مادی در تأمین هزینه‌ها	۱/۶۱۸۲	رضایت شغلی
۱/۷۴۵۵	هزینه مواد خوراکی و غذایی نسبت به درآمد	۱/۴۳۶۴	فرصت پیدا کردن کار رضایت بخش
۱۱/۹۲۷۳	بهداشت و سلامت	۱۰/۱۸۱۸	مسکن
۲/۷۶۳۶	سلامت جسمی و روحی	۱/۸۷۲۷	سازگاری و مطلوبیت مسکن
۲/۱۶۳۶	دسترسی به امکانات بهداشتی (داروخانه و ...)	۱/۸۵۴۵	هزینه‌های مسکن و توانایی پرداخت آن
۲/۵۲۷۳	مصرف هفتگی مواد پروتئینی در برنامه غذایی	۲/۰۹۰۹	رضایت از وضعیت ساختمان
۲/۴۱۸۲	مصرف هفتگی میوه و سبزیجات در برنامه غذایی	۲/۱۶۳۶	وجود تسهیلات مناسب در واحدهای مسکونی
۲/۰۵۴۵	کیفیت آب آشامیدنی	۲/۲۰۰۰	وجود نورگیری و روشنایی کافی در خانه‌ها
۱۳/۲۱۸۲	امنیت	۱۲/۴۳۶۴	حمل و نقل
۲/۱۲۷۳	امنیت کودکان	۲/۰۷۲۷	دسترسی به وسایل حمل و نقل مناسب
۲/۰۰۰۰	وضعیت پاسخگویی و حضور بهنگام پلیس	۲/۳۲۷۳	دسترسی به حمل و نقل عمومی
۲/۵۲۷۳	پاسخگویی و حضور بهنگام اورژانس و آمبولانس	۲/۰۵۴۵	جریان ترافیک
۲/۲۹۰۹	رضایت از پاسخگویی و عملکرد مأموران آتش نشانی	۲/۰۹۰۹	وضعیت و تراکم پیاده‌روها در هنگام عبور و مرور
۲/۱۴۵۵	امنیت در برابر سوانح و حوادث	۱/۶۹۰۹	تسهیلات ماشین و پیاده‌روی برای معلولین و سالمندان
۲/۱۲۷۳	وجود اتحاد و عدم نزاع و کشمکش بین ساکنان	۲/۲۰۰۰	زمان سفر بین محل کار و سکونت
۹/۵۴۵۵	وابستگی و تعلق به محله	۸/۳۸۱۸	آموزش
۲/۳۸۱۸	احساس تعلق به شهر و محله	۲/۲۷۲۷	میزان خدمات آموزشی
۲/۳۶۳۶	احساس هویت در محله زندگی	۱/۸۹۰۹	هزینه خدمات آموزشی
۲/۲۵۴۵	رضایت از ارتباط و مشارکت با دوستان و همسایگان	۲/۰۳۶۴	دسترسی آسان کودکان و نوجوانان به مدارس
۲/۵۴۵۵	رضایت از وضعیت محله	۲/۱۸۱۸	دسترسی به آموزش‌های عمومی
۹/۹۲۷۳	اوقات فراغت	۲۰/۷۸۱۸	ICT
۲/۰۳۶۴	دسترسی به فضاهای سبز و پارک‌ها	۱/۷۶۳۶	دسترسی به اینترنت
۱/۹۸۱۸	دسترسی به امکانات ورزشی مناسب	۱/۹۴۵۵	آشنایی مقدماتی با رایانه (نمایش فیلم و ...)
۱/۸۱۸۲	وجود موزه‌ها و نمایشگاه‌ها و سالن‌های هنری	۱/۹۶۳۶	آشنایی با نرم افزارهای تخصصی مانند word و ...
۲/۱۸۱۸	توان انجام مسافرت سالانه به همراه خانواده	۱/۷۶۳۶	آشنایی با سایت‌های اینترنتی مانند Yahoo و ..
۱/۹۰۹۱	وجود امکانات فرهنگی مناسب مانند کتابخانه و ...	۱/۸۹۰۹	جستجوی اطلاعات عمومی و تخصصی در اینترنت
-	-	۱/۵۸۱۸	آشنایی با پست الکترونیک
-	-	۱/۷۲۷۳	انجام کارهای اداری و بانکی بوسیله اینترنت
-	-	۱/۶۱۸۲	آشنایی با نحوه خرید اینترنتی
-	-	۱/۶۱۸۲	کسب اخبار و اطلاعات از طریق اینترنت
-	-	۱/۶۹۰۹	استفاده از دوره‌های آموزشی اینترنتی
-	-	۱/۶۳۶۴	آشنایی با طراحی و کار با وب سایت و وبلاگ
-	-	۱/۵۸۱۸	آشنایی با کار از راه دور از طریق اینترنت

منبع: مطالعات نگارندگان

شکل ۱۰. میانگین شاخص‌های منتخب کیفیت زندگی شهری از نگاه شهروندان محلات مورد مطالعه

منبع: مطالعات نگارندگان

شکل ۱۱. طبقه‌بندی محلات مورد مطالعه بر اساس سطح کیفیت زندگی

منبع: ترسیم نگارندگان

نتیجه‌گیری

قیمت نفت و سرازیر شدن دلارهای نفتی به اهواز به عنوان مرکز استان، گسترش روز افزون صنایع گوناگون، افزایش اهمیت سیاسی و اداری این شهر، جنگ تحمیلی و ...، باعث رشد سریع شهرنشینی در اهواز گردید. رشد سریع شهرنشینی در این شهر، شکل‌گیری پدیده حاشیه‌نشینی را در پی داشته است؛ بنابراین، با توجه به وسعت و سهم بالای حاشیه‌نشینی (حدود ۴۰ درصد وسعت شهر اهواز) و پایین بودن سطح کیفیت زندگی مطابق مجموعه معضلات مطرح شده در رابطه با مناطق حاشیه‌نشین، رشد سریع جمعیت و استقرار انبوهی از مهاجران در مناطق حاشیه‌نشین در تشدید افت شاخص‌های کیفیت

تحلیل رشد سریع شهرنشینی و کیفیت زندگی در کلانشهر اهواز نشان می‌دهد که روند شهرنشینی در این شهر به پیروی از روند شهرنشینی کشور، دارای چند ویژگی عمده مانند رشد شتابان، توزیع بسیار نامتوازن، تمرکز گرایانه، برونزا و در ارتباط مستقیم با فروپاشی اقتصاد کشاورزی روستایی، گسترش اقتصاد دلالی و رونق صادرات نفت در چند دهه اخیر بوده است. در واقع رشد سریع شهرنشینی در اهواز، مسائل و مشکلاتی را در رابطه با کیفیت زندگی به وجود آورده است. رشد جمعیت و افزایش مهاجرت به اهواز (به دنبال اجرای سیاست اصلاحات ارضی، افزایش

مناطق شهری اهواز، بیان‌کننده میزان برخورداری جمعیت ساکن از خدمات شهری نیز است. همچنین رشد سریع شهرنشینی مشکلات و پیامدهای زیست محیطی مانند فاضلاب و مواد زائد خطرناک بیمارستان‌ها، آلودگی آب و هوای شهر اهواز و فاضلاب شهری (پایین آمدن کیفیت محیط زیست شهر اهواز) را برای این شهر به همراه داشته است؛ بنابراین، مسائل و مشکلات مطرح شده که در نتیجه رشد سریع شهرنشینی اهواز حاصل گردیده، کیفیت زندگی در این شهر را تحت تأثیر قرار داده‌اند. در واقع شهرنشینی کمی، سهم و سرانه بسیاری از شاخص‌های کیفیت زندگی شهری را پایین آورده، تغییرات مثبت آن را کنترل کرده و از این طریق بر جنبه‌های اجتماعی شهرنشینی تأثیرات جدی گذاشته است. شهرنشینی در اهواز با چنان سرعتی افزایش یافته که بسیاری از فرصت‌ها را برای ارتقاء کیفیت زندگی، محدود کرده است.

زندگی تأثیرگذار بوده است. از دیگر پیامدهای رشد سریع شهرنشینی و توسعه فیزیکی شهر اهواز در دهه‌های گذشته، پاشیدگی نظام توزیع مراکز خدمات شهری بوده که زمینه‌ساز نابرابری در میزان برخورداری از کاربری‌های خدمات شهری در سطح شهر شده است؛ بنابراین، توسعه نامنظم و رشد بی‌رویه شهر اهواز در چند دهه اخیر با توزیع اتفاقی کاربری‌ها و سرانه‌های شهری همراه بوده است؛ در نتیجه می‌توان گفت رشد شتابان جمعیت شهر اهواز، منجر به عدم تعادل در تخصیص سرانه‌های شهری (توزیع نابرابر سرانه و فضاهای مسکونی، فضاهای آموزشی، فضاهای فرهنگی، فضاهای درمانی، فضاهای ورزشی و گذران اوقات فراغت، فضاهای مذهبی، فضاهای اداری، فضاهای سبز، فضاهای تجاری، تأسیسات و تجهیزات شهری) در سطح مناطق هشت‌گانه این شهر شده است. در واقع مساحت کاربری‌های مختلف، ضمن بیان تمرکز و پراکندگی کاربری‌ها و فعالیت‌ها در بین

شکل ۱۲. فرآیند رشد سریع شهرنشینی بر افت وضعیت کیفیت زندگی در شهر اهواز

ترسیم: نگارندگان

(پاسخ‌های ذهنی و رضایتمندی شهروندان) نیز است و به طور کلی نشان دهنده رضایت اجتماعی است. در پژوهش حاضر، میزان رضایتمندی شهروندان محلات کیانپارس، گلستان و عامری نسبت به شاخص‌های منتخب ده‌گانه اشتغال، درآمد، حمل و نقل، مسکن، آموزش، بهداشت و سلامت، امنیت، اوقات فراغت، وابستگی و تعلق به محله و ICT مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. بر اساس یافته‌های پژوهش، از لحاظ رضایتمندی از شاخص‌های منتخب کیفیت زندگی شهری از نظر شهروندان محلات مورد مطالعه تفاوت

همچنین در یک جامعه شهری، کیفیت زندگی برگرفته از تجربه مشترک ساکنان شهر از محیط شهر (مثل فرصت‌های تفریحی، شغلی، بهداشت، امنیت و ...) و سطح توانایی شهر در پاسخ‌گویی به اهداف مورد نظر ساکنان شهر است. در حقیقت کیفیت زندگی مردم در مناطق شهری نتیجه واکنش مردم نسبت به محیط شهری است. بر این اساس کیفیت زندگی شهری با عنوان زندگی راحت و دسترسی به نیازهای اساسی در یک محیط شهری تلقی می‌شود؛ در نتیجه از آنجایی که کیفیت زندگی شهری در برگیرنده ابعاد روانی

حاتمی نژاد، حسین؛ منوچهری میاندوآب، ایوب؛ بهارلو، ایمان؛ ابراهیم پور، احد؛ حاتمی نژاد، حجت (۱۳۹۱). شهر و عدالت اجتماعی: تحلیلی بر نابرابری‌های محله‌ای مطالعه موردی: محله‌های قدیمی شهر میاندوآب، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۸۰، صص ۸۳-۴۱.

حسین‌زاده دلیر، کریم؛ قربانی، رسول؛ شکری فیروزجاه، پری (۱۳۸۸). تحلیل و ارزیابی کیفی سنجه‌های پایداری شهری در شهر تبریز، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال اول، شماره دوم، صص ۱۸-۱.

خادم‌الحسینی، احمد؛ منصوریان، حسین؛ ستاری، محمدحسین (۱۳۸۹). سنجش کیفیت ذهنی زندگی در نواحی شهری؛ مطالعه موردی شهر نورآباد استان لرستان، فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی، سال اول، شماره سوم، صص ۶۰-۴۵.

ربانی خوراسگانی، علی؛ کیانپور، مسعود (۱۳۸۶). مدل پیشنهادی برای سنجش کیفیت زندگی: مطالعه موردی شهر اصفهان، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی، سال ۱۵، شماره ۵۹، صص ۱۰۸-۶۷.

ربانی، رسول؛ عریضی، فروغ السادات؛ وارثی، حمیدرضا؛ حسینی، محمدرضا (۱۳۸۵). بررسی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری مسئله حاشیه‌نشینی و پیامدهای اجتماعی آن در شهر اهواز، مجله جغرافیا و توسعه، سال چهارم، شماره ۷، صص ۱۱۴-۸۹.

رضوانی، محمدرضا؛ متکان، علی اکبر؛ منصوریان، حسین؛ ستاری، محمدحسین (۱۳۸۸). توسعه و سنجش شاخص‌های کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: شهر نورآباد، استان لرستان)، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال اول، شماره دوم، صص ۱۱۰-۸۷.

زیاری، کرامت ا...؛ نوذری، آذر دخت (۱۳۸۸). ساماندهی و توانمندسازی اسکان غیر رسمی شهر اهواز؛ کوی منبع آب، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۶۸، صص ۳۶-۲۱.

سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان خوزستان (۱۳۸۰). بررسی شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی شهر اهواز.

سازمان مسکن و شهرسازی استان خوزستان (۱۳۸۵). مطالعات اسکان غیررسمی و توانمندسازی محلات شهر اهواز، معاونت پژوهشی دانشگاه شهید چمران اهواز.

سازمان مسکن و شهرسازی استان خوزستان (۱۳۸۹). طرح راهبردی توسعه و عمران (جامع) شهر اهواز، جلد سوم، مطالعات محیط انسان ساخت و کالبدی.

سوری، سوسن (۱۳۹۰). عوامل مؤثر در پیدایش رشد و گسترش شهر اهواز، پایان‌نامه کارشناسی، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی

تحلیلی بر رشد سریع شهرنشینی و کیفیت زندگی در کلانشهر اهواز
معناداری وجود دارد. به طوری که شهروندان محله کیانپارس میزان رضایتمندی از شاخص‌های منتخب پژوهش و کیفیت زندگی خود را در حد بالا، محله گلستان در حد متوسط و محله عامری در حد پایین‌تر از میانگین پاسخ‌ها ارزیابی نموده‌اند. وجود تفاوت و شکاف مطرح شده در میان محلات کیانپارس، گلستان و عامری در ارتباط با شاخص‌های مورد مطالعه به نوعی تعیین‌کننده اولویت برنامه‌ریزی برای آینده است؛ بنابراین ایجاد تمهیداتی در جهت افزایش دسترسی و فراهم آوردن تسهیلات شهری در کنار تأمین نیازهای روزمره به منظور افزایش کیفیت زندگی شهروندان این محلات می‌تواند اصلی‌ترین محور و اولویت برنامه‌ریزی باشد. بر اساس یافته‌های پژوهش می‌توان گفت از نظر اولویت مکانی برنامه‌ریزی محله عامری در اولویت نخست و پس از آن محلات گلستان و کیانپارس در اولویت اقدامات برنامه‌ریزی با هدف ارتقاء کیفیت زندگی در ارتباط با شاخص‌های مورد مطالعه قرار دارند.

منابع

ابراهیم زاده، عیسی؛ وارثی، حمیدرضا؛ اکبری، محمود (۱۳۸۹). نقش مهاجرت‌های روستایی در اسکان غیر رسمی؛ مطالعه موردی متروپل اهواز، نشریه پژوهش‌های روستایی، شماره ۱، صص ۱۹۴-۱۶۷.

اسماعیلی وردنجانی، مجتبی (۱۳۸۹). بررسی تأثیرات جهانی شدن اقتصاد بر روند شهرنشینی در خوزستان مورد مطالعه شهر اهواز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز، استاد راهنما: محمدعلی فیروزی.

آسایش، حسین (۱۳۸۰). سنجش کیفیت زندگی در یکصد شهر بزرگ جهان، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۸، صص ۱۰۵-۹۴.

جاجرمی، کاظم، کلتی، ابراهیم (۱۳۸۵). سنجش وضعیت شاخص‌های کیفیت زندگی در شهر اهواز، مطالعه موردی گنبد قابوس، مجله جغرافیا و توسعه سال چهارم، شماره ۸، صص ۱۸-۵.

جوکار، سجاد (۱۳۹۰). بررسی الگوهای مراکز خرید و مجتمع‌های تجاری در شهر اهواز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز، استاد راهنما: محمد علی فیروزی.

- Michalos, Alex C.,(ed) Citation classics from social indicators research, Dordrecht: Springer.
- Das, D.,(2008), Urban Quality of life: A Case Study of Guwahati, Social Indicators Research, No.88, pp.297-310.
- Delfim, S., Martin, L.I.,(2006), Monitoring Urban Quality of Life Experience, Social Indicators Research.
- Dolnicar, S., Yanamandram, V., Cliff, K.,(2012), The contribution of vacations to quality of life, Annals of Tourism Research, Vol.39, No.1, pp 59-83.
- Ferriss, A.L., (2010), Approaches to Improving the Quality of Life: How to Enhance the Quality of Life, Social Indicators Research Series, Volume 42, General Editor: Michalos, A.C., University of Northern British Columbia, Prince George, Canada
- Hardi, P., Pinter, L., (2006), City of Winnipeg Quality of Life Indicators, Community Quality of Life Indicators: Best Cases2, Springer
- Kamp, I.V, Leidelmeijer, K., Marsman, G., Hollander, D.A., (2003), Urban Environmental Quality and Human Well-Being Towards a Conceptual Framework and Demarcation of Concepts: A Literature Study, Landscape and Urban Planning, No.65, PP.5-18.
- Keles, R.,(2012), The Quality of Life and the Environment, Procedia- Social and Behavioral Sciences, No.35, pp 23-32.
- Lee,Y.J., (2008), Subjective quality of life measurement in Taipei, Building and Environment, Vol.43, No.7, pp1205-1215.
- Leung, L., Lee, P.S.N.,(2005), Multiple determinants of life quality: the roles of internet activities, use of new media, social support and leisure activities, Telematics and Information, No.22, pp 161-180.
- Li, G. & Wang, Q. (2007), Measuring the quality of life in city of Indianapolis by integration of remote sensing and census data, International Journal of Remote Sensing, Vol.28, No.2, pp.249-267.
- Marans,R.W.,(2012),Quality of Life Studies:An Overview and Implications for Environment-Behaviour Research, Procedia- Social and Behavioral Sciences, No.35, pp9-22.
- McCrea, R., Shyy, T.K., Stimson, R., (2006), What is The Strength of the Link Between Objective and Subjective Indicators of Urban Quality of Life? Applied Research in Quality of Life, Vol.1, pp.79-96.
- McMahon, S.K.,(2002), The Development of Quality of Life Indicators- A case study from the City of Bristol,UK, Ecological Indicators, No.2, pp.177-185
- شهری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید چمران اهواز، استاد راهنما: ناهید سجادیان.
- صحرایی، نسا (۱۳۹۱). ساماندهی بافت‌های فرسوده در راستای توسعه درون‌زای پایدار شهری؛ مطالعه موردی: کوی یوسفی شهر اهواز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز، استاد راهنما: محمد علی فیروزی.
- علی اکبری، اسماعیل (۱۳۸۳). توسعه شهری و آسیب‌شناسی اجتماعی در ایران، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۴۸، صص ۴۹-۶۹.
- کرملاجعب، حسین (۱۳۹۰). بررسی جغرافیای جرم با تأکید بر جرائم خشن در شهر اهواز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز، استاد راهنما: ناهید سجادیان.
- کوکبی، افشین؛ پورجعفر، محمدرضا؛ تقوایی، علی‌اکبر (۱۳۸۴). برنامه‌ریزی کیفیت زندگی شهری در مراکز شهری، تعاریف و شاخص‌ها، مجله جستارهای شهرسازی، شماره ۱۲، صص ۱۳-۶.
- مرتضوی، سجاد (۱۳۸۸). بررسی وضعیت توسعه یافتگی در شهر اهواز، پایان‌نامه کارشناسی، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز، استاد راهنما: ناهید سجادیان.
- مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن اهواز، ۱۳۹۰-۱۳۸۵.
- نقدی، اسداله (۱۳۸۱). تحولات شهر و شهرنشینی در ایران، نخستین همایش انجمن جمعیت‌شناسی ایران.
- A Word from the Mayors, Quality of life in new Zelands eight largest Cities. Leigh Gatt well in gton City Council Project Director,(2003).
- Alcazar,L., Andrade,R.,(2008), Quality of Life in Urban Neighborhoods in Metropolitan Lima, Peru, Group For the Analysis of Development (GRADE), Inter-American Development Bank.
- Boissieu,C.D.,Cotis,J.P.,Didier, M., Etienne, C.S., (2010) , Monitoring economic performance, quality of life and sustainability, Joint Report as requested by the Franco-German ministerial council, German Council of Economic Experts
- Camagni,R., Capello, R., Nijkamp, P.,(1998), Towards Sustainable City Policy: An Economy Environment Technology Nexus, Ecological Economics, Vol.24.
- Cummins, R.A,(1997), The domin of life satisfaction; an attempt to order chaos, In

- Talen, E., Shah, S.,(2007), Neighborhood Evaluation Using GIS: An Exploratory Study, Environment and Behavior, Vol.39
- TU, K.L, Lin, L., (2008), Evaluative Structure of Perceived Residential Environment Quality in High- Density and Mixed- use Urban Settings: An Exploratory Study on Taipei City, Landscape and Urban Planning, No.87, pp.157-171.
- Ulengin, B., Ulengin, F., Guvenc, U.,(2001), A Multidimensional Approach to Urban Quality of Life: The case of Istanbul, European Journal of Operational Research, No.130, pp.361-374.
- Veenhoven, R.,(2007), Subjective Measures of Well-Being In McGillivray, Human Well-Being, Human Well-Being, Concept and Measurement, pp214-239. Houndmills,New Hampshire, USA:Palgrave/McMillan.
- Vemuri, A.W.,(2004), Smart growth and dynamic modeling: implication for quality of life in montgomery country, mary land Ilana Preuss, Ecological modeling, No,171.
- Zainal, N.R., Kaur, G., Ahmad, N.A., Kalili, J.M.,(2012), Housing Condition and Quality of Life of the Poor in Maalaysia, Procedia- Social and Behavioral Scienes, No.50, pp 827-838.
- Morais, P., Camanho, A.S.,(2011), Evaluation of Performace of European Cities with the aim to Promote Quality of Life Improvements, Omega, No.39, pp.398-409
- Potter, J.,Cantarero, R.,Wood, H.,(2012), The Multi-Dimensional Nature of Predicting Quality of Life, Procedia- Social and Behavioral Scienes, No.50, pp 781-790.
- Raphael, D., Bryant, T.,(2004), The Welfare State as a determinant of womens health: support for womens quality of life in canada and forur comparison nations, Health Policy, No.68, pp.63-79.
- Rinner,C.,(2007), A Geographic Visualization Approach to Multi-Criteria Evaluation of Urban Quality of Life, International Journal Geographic Information Science, Vol.21, No.8.
- Shafer, C.S., Lee, B.K., Turner, S.,(2000), A Tale of Three Greenway Trails: User Perspectives Related to Quality of Life, Landscape and Urban Planning, Vol.69, pp.163-178.

